

РУСИН

ВЕРОНІКА ШЕБЕСТОВА

– студентка русинського
языка і співачка, яка
виступала на отворінню
Studium Carpatho-Ruthenorum
2013. Фотка: А. З.

Академік АНТОНІЙ ГОДИНКА –
родак із Ладомирова.
7. фебруара 2014 минуло
150 років од ёго народжіння.
Портрет Василя Скакандія.

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXIV, č. 2 / 2014

КУЛЬТУРНО-ХРІСТІАНЬСЬКИЙ ЧАСОПИС

• Научна таємнічка Інституту русинського язика і културы Пряшівської універзіты в Пряшові ПгДр. К. Копорова, ПгД., на 26. семінарі карпаторусиністікы 9. апріля 2014 привітала історічку Світлану Шульту, к. н. (вліво), доцентку Выходоевропской народной універзіты Лесї Українкы в Луцьку (Україна).
Фотка: П. Медвідь

• На кінцю 26. семінара карпаторусиністікы доц. С. Шульту, к. н., передала директорці Інституту русинського язика і културы Пряшівської універзіты у Пряшові доц. ПгДр. А. Плішковій, ПгД., публікацію о Выходоевропській народній універзіті Л. Українкы в Луцьку і проявила інтерес сполу-працювати з інштїтумом і Пряшівсков універзітов.
Фотка: П. Медвідь

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД., Інститут русинського
языка і культури Пряшівської університету в Пряшові

Оптация Русинів на Україну – тема 26. семінара карпаторусиністики

9. априля 2014 на Пряшівській університеті ся одбыв другый научный семінар карпаторусиністики в тім році, а 26-ый од зачатку організованя того довгодобого проекту Інституту русинського языка і культури ПУ в році 2009. Єден з минулорічних семінарів, тема якого зарезоновала міджі учасниками, був присвячений повоєнным оптациям Русинів на Україну. Отворив єй прямой потомок оптантів з Камюнки, окр. Стара Любовня, історік ПгДр. Михал Шмігель, ПгД., доцент Факульту гуманітних наук Університету Матея Бела в Баньській Бістріці. Знаме, же оптация є в історії карпатських Русинів шыроков темов, яка ся не тыкала лем Русинів з бывшой Чехословакії, але і польських Лемків. Окрем того, способ єй реалізації наісто не менше драматично позначив і засягнув до жывота домашніх жытелів на Україні, до родных сел котрых оптанты приходили як нежеланы чуждинці. Дакотры деталы той проблематики перед десятима роками назначив у своїй автобіографічній книжці „Odsúdení do raja“ (Свідник, 2004) Николай Шкурла з Ладомировой, який має як оптант і реоптант свою неблагу скушеность з той події. А мають єй і многы людє з другого боку словацько-української граніці, до жывота яких оптації Русинів засягли наісто таким самым способом. Інформації з „другого боку“ нам але часто хыблять, зато Інститут русинського языка і культури ПУ ся к тій темі вирішив вернути і того року. Надвзяв комунікацію з історіками на Україні, котры ся довгодопо занимають данов проблематиков і мають ліпшыи приступ к добовым архівным документам, але таксамо контакты на прямых памятників з тых часів.

Світлана Шульга, к. н., доцентка Катедры світової історії Выходоевропейской народной університету Лесі Українки в Луцьку, наісто к таким історікам належить. Навыше, є інтересна тым, же походить з Волині, т. є. з области, яка в найбівшій мірі была заселена оптантами-Русинами з бывшой Чехословакії, і мала можность дану проблематику ближе спознати посередництвом росповідей як своїх родичів – містных Українців, так ай близких і далшых сусідів, котры были з реалітов оптантів у повоиновых роках прямо конфронтваны. З обціх історічных жрідел ся мож дізнати, же якраз з области Волині мали можность по скінчіню другой світової войны вернути ся до Чех волиньскы Чехы. На Волині охажляли свої господарства, котры мали заселяти Русины з бывшой Чехословакії, а волиньскы Чехів зась чекали порожні обыстя по судетських Німцях, котры мусили одыйти з Чех до Німецька. Таки были офіціалны історічны факты, з котрых ся дасть „міджі рядками“ порозуміти, же політици в повоиновых державах ся намагали еліміновати меншыны як потенціалный небезпечный яв ай формов оптацій ці міджіштатнов вымінов жытельства. Як такы рішіня „міцных“ наконець допали і який выслідок принесли еднотливцям і цілым родинам, як позначили їх жывоты і жывоты дакількох генерецій їх потомків, то ся мож дізнати з прямых росповідей тых, котры жили жывоты оптантів.

Світлана Шульга у своїй лекції під назвов *Оптация Чехів, Словаків і Українців (Русинів) в роках 1946 – 1947* представила факты з штатных документів, котры здобыла в українських архівах, але приближила ай ситуацію з того періоду на Закарпатській Україні, де оптанты з бывшой Чехословакії приходили. Часто цитовала інформації з добовой пресы, яка в тім часі выходила на Україні, і так представила шырокогранный образ повоинового жывота наших Русинів, котры вирішили на імпульз добрі заплаченых агітаторів переселити ся до „раю на земли“, який їх мав на Україні чекати. В контексті того треба припомянати, же авторка называть оптантів подля народности як *Чехів, Словаків і Українців*, але, як вказала на наслідных конкретных фактах, ідало ся главно о словацькых Русинів, котрых было загітованых на Україну найвеце – понад 12 тисяч. Зато іщі і днесь ся натискує вопрос: Подля якої логіки ся словацькы Русины мали выселяти до своїй „матерьской“ отчизны (так як волиньскы Чехы до Чехії, судетськы Німці до Німецька а Мадяре до Мадарьска), котра николи в минулости їх отчизнов не была?

Про тых, котры не мали можность прийти на семінар, буде реферат доценткы Світланы Шульгы опублікований, як традично, у зборнику „Studium Carpatorum Ruthenorum (Штудії з карпаторусиністики 6)“ за рік 2014.

2014
РУСИН

Обсяг

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД.:

Оптация Русинів на Україну – тема 26. семінара карпаторусиністики

1

День памняти академика Антонія Годинкы

2

Літня школа очами Веронікы Шебестовой

3

ПгДр. Люба КРАЛЁВА, ПгД.:

КОЛЫСОЧКА і єй вечурні школы русинського языка

4 – 8

Мгр. Гавриіл БЕСКИД:
Вызначне місце Йосифа Гаганця в русинській культурі в другій половині 19. стороча і єго рефлексія

8 – 10

Доц. ПгДр. Андрій АНТОНЯК, к. н.:

Юрко Харитун: Мої незабудкы

10 – 17

Юрко Харитун:
Мої незабудкы

18

З найновшой поезії Людмилы Шандаловой

18

Мгр. Петро МЕДВІДЬ:
На незаплачіння ...

19

Jan MAKSYMJUK:
Čym raznitsie pudlaška tova od ukrajinskoji?

20

Інж. Мілан СЕМАНЧИК:
Свята літургія

21 – 24

1

День пам'яті академіка Антонія Годинки

Каждый рук у сей час Русины Мадярщини сходять ся на торжества по случаю дня родження академіка Антонія Годинки (позн. ред.: народив ся 7. фебруара 1864 у селі Ладомирів, окр. Снина, днесь Словакія, а умер 15. август 1946 в Будапешті). Самособов, же не був выїмков ани атот юбілейный рук честованя славного сына русинського народа. За традицій, торжества ся зачали на познатум про каждого мадярського горожанина меморіалнум цінтері на Фіумейській улиці в Будапешті коло могили мадярського історика и великаша русинського сосполного жывота XX століття.

Вызначным знаком сёгоручного праздника (позн. ред.: 15. фебруара 2014) было, же панахиду тримав єпископ Гайдудорогській Єпархії Преосвященный Владыка **Фюлеп Кочіш**, котрому помагали другі сященики з ушыткых кунцов нашуй отцюзныны. Сімболично, же нараз по одконченю службы многочиселна публика перестягавала ся на улицу Академії. Ту, такой нараз супроти будовлі Академії Наук Мадярщини, де дотеперь хранить ся у одділі рукописув дідузнина нашого академіка, одбыло ся ужек єденадцятое торжественое передаваня Премії Антонія Годинки.

У параднуй салі Центра Націоналных Самосправовань Будапешта засіданя, ги все у май-торжественых случаєх, было отвореноє зобравшими ся колективным співанєм русинського гімна и привітственых бесідов предсідателя Вседержавного Русинського Самосправованя **Віры Гіріц**:

„Честовані гості!

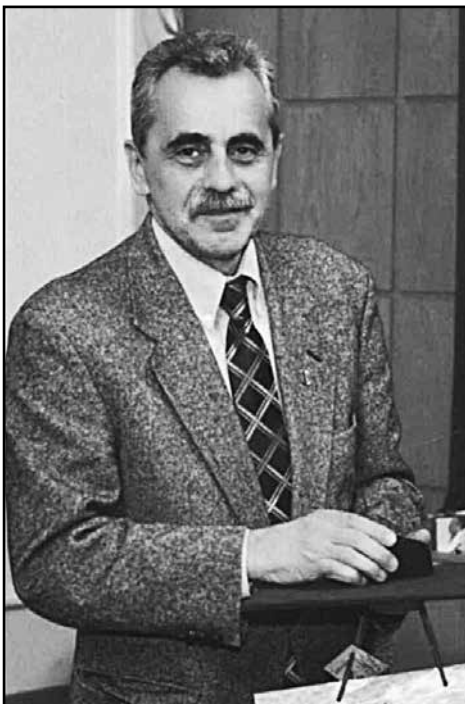
Днесь Русины Мадярщини празднують **150-ручний юбілей познатого академіка Антонія Годинки**. За писательським псевдонімом „Сокрыницький Сырохман“ стоить великий ученый, педагог и писатель з європським школованєм, котрый до кунця свого жывота обстав ся вірным своєм грекокатолицькому коріню, декан и ректор Пейчського Універзітета, дійсний член Академії Наук Мадярщини, котрый примножовав наші културні цінности, голосив на цілый світ за жыючий меджі Карпатськыма горами народ – Русинув, за їх рушну історію, самобытні традиції, културу и народное умілство, за їх привязаность к національному грекокатолицькому віроисповіданю. Десять рокув перед тым, **24. януара 2004. рока на засіданю Вседержавного Русинського Меншынового Самосправованя** было принятое рішення за учиненя и награждения Премією Антонія Годинки. За

• **Плакета з портретом академіка Антонія Годинки є Премію А. Годинки.**

главного радника адміністрації МТР.

26. октовбра 2013. рока собур Вседержавного Русинського Самосправованя на ініціативу Комісії Культуры и Вошколованя (предсідатель Маріанна Лявинец) номіновав лавреатув Премії Антонія Годинки 2014. рока.

• **Тогорічним лавреатом Премії А. Годинки окрем інших був і шефредактор часопису Цілоштатной русиньской самосправы в Мадярську „Русинський світ“ – проф. Др. М. Капраль, к. н.**

были: достойный продовжовач дія-тельства познатого академіка Антонія Годинки професор **Інштван Удварі**, духовні достиження котрого и далший розвуй русиністики у Мадярщині будуть продовжовати ся од сёго рока у **Русинськым Изглядовательным Інституті на базі Сегедьськуй Высшуй Духовнуй Школы Ференца Галя**. Хоснувучи днешній сято, ту у торжественуй обстановці любила бы-м од имени русинськуй сосполности красно подяковати Міністерії Трудовых Ресурсув за проведеное діятельство, заціленое на создания Русинського Научного Інститута, а также привітати меджі нами **Др. Андраша Берталана Сейкея**,

На днешньому сяткованю юбілея и торжестві вручення премії особенну атмосферу застачать факт, же меджі лавреатами премії маєме можность вітати: духовного отця грекокатолицьких Русинув Мадярщини, єпископа Гайдудорогській Грекокатолицькуй Єпархії Преосвященного и Преподобного **Фюлепа Кочіша**; двох вірных служытелюв мадярськуй грекокатолицькуй церьковли парохув **о. Золтана Ярмі** и **о. Яноша Мункачі**; діятельных особ у сфері захраненя русинського ідентітета, културы, материнського языка и традицій, муцных у своєм віроисповіданю жун **Яношне Русинко** и **Андрашне Семан**; и на конець, айбо не в послідню очередь, ведучого редакції, удостоєной Націоналнуй Премії 2013. рока, сосполнуй інформаційнуй новинкы Русинув Мадярщини „Русинський Світ“ **Др. Михаила Капрала**.

Гратулуєме преміантум!“

(Здрой: „Русинський світ“ ч. 105. Надруковане в мадярськым варіанті русиньского языка.)

• Проректор Пряшівської університету у Пряшові про освіту на конєць минулорічного проекту *Studium Carpato-Ruthenorum 2013* ёго студентам передав цертіфікаты о абсолвованю літнєй школы русиньского языка і културы, міджі іншыма і В. Шебестовой (справа).
Фотка: В. Падыак

Літня школа очами Вероніки Шебестовой

Перешов помалы рік одскінчіня четвертого річника *Studium Carpato-Ruthenorum 2013* – Міджінародной літнєй школы русиньского языка і културы на Пряшівській універзиті в Пряшові (9. – 30. 6. 2013). Акції, яку міджінародный штаб організаторів під покровительством Інштитуту русиньского языка і културы ПУ інтензивно приправлює скоро цілый рік, жебы ей три тыждні наступного року были на якнайліпшій уровни і жебы ей домашні і заграничні участници з Пряшова одходили спокійны а, самособов, по часі ся ту назад вертали.

Організаторам од самого початку реалізації проекту, т. є. од року 2010, залежить на тім, жебы каждорічно просондовали погляды участників літнєй школы на ей програм, то значіть на процес навчання і супроводны акції. З тым цілём регулярно приправлюють про них Анкету, відповіді з якої можуть послужыти як інспірації до будучности, т. є. при будованю програму далшых річників проекту, цілём якого є учіти ся і пропаговати літературный русиньскый язык, русиньску історію, літературу, етнографію, спознавати артефакты русиньской културы... Зо згодов участників їх одповіді каждорічно публікує редакція *Народных новинок*. Днесь – коли на ПУ наповно кулмінують приправи пятого річника проекту – хотіли бы сьме ся в короткости вернути к четвертому річнику літнєй школы і в часописі *Русин* – посередництвом одповідей минулорічної участнички Вероніки Шебестовой (нар. 1993). Родачка з Попраду другый рік штудує на Пряшівській універзиті русиньскый язык і літературу в комбінації з педагогіков. На літній школі была по першыраз, а по ей скінчіню нам одповіла на вопросы з высше споминаной Анкеты, подобно як і другы участници.

• **Вероніка, знали сьте перед тым, як сьте зачали штудувати русиньскый язык, дашто о Русинах?**

Гей, знала єм, бо єм споловины Русинка. Моя мама ся народила в Калинові, окр. Міджілабірці. Также знаю добрі говорити по русиньскы, люблю і часто співам русиньскы співанкы, выступлям на културных акціях і тішу ся, же єм могла заспівати і на отворіню четвертого річника літнєй школы.

• **Чом сьте ся приголосили на *Studium Carpato-Ruthenorum 2013*?**

Хотіла єм ся веде научіти о Русинах, о їх історії і културі, зліпшыти ся в літературній нормі русиньского языка і спознати новых людей, котрых інтересує русиністика.

• **Є про Вас русиньскый літературный язык тяжкий?**

Ні, не є, бо я вольно бісідую русиньским діалектом, часто ся стрічам і бісідую з Русинами. А покы іде о літературну норму, так тоту, подобно як є то при кождім іншійм языку, ся треба сістематічно учіти і кождый з тым мусить раховати. Літня школа понукать на то вгодны можности.

• **Як оцінюєте цілкову уровень четвертого річника *Studium Carpato-Ruthenorum*? (плюсы, мінусы)**

На літній школі єм была першый раз і можу повісти, же з програмом того річника єм была спокійна. Організатори приправили пестрый програм, котрый ся любив і заграничним, і домашнім участникам.

• **Пасовала Вам така форма навчання?**

Пасовала і была єм спокійна.

• **Што, подля Вас, бы ся могло змінити при організованю далшых річників? (Вашы пропозиції)**

Не знаю, бо тот річник, думам собі, же був зорганізований добрі. Організатори нас о вшыткім вчас інформовали, навчання і оддых были пропорціонально розділены.

• **О котры дісципліны з карпаторусиністики бы сьте в будучности мали інтерес?**

Потішыло бы ня, як бы і в будучности на літній школі были курзы з етнографії. Были то барз інтересны і незвычайны години, на котрых єм ся дізнала много новых інформацій.

• **Як сьте были спокійны із супроводныма акціями проекту? (Вашы далшы пропозиції)**

Супроводный програм літнєй школы таксамо був барз богатый, пестрый і інтересный. Я была спокійна, бо був заміряный на розлічны аспекты културы Русинів.

• **Взяли бы сьте участь на тім проекті і в будучности?**

Самособов, хотіла бы-м взяти участь і на далшых річниках літнєй школы. Є то практична можність як росшырити свої знання з русиньского языка, літературы, історії і етнографії.

КОЛЫСОЧКА

і ей вечурні школы русиньского языка

Колыска сімболізіє зрод жывота. Сімболізує і надію на далший живот, бо дітинка є радость про своїх родічів, але і радость про каждый народ, бо без дітей нїт перепойня міджі генераціями. Обчанське здружіння *Колысочка-Kolíška* сьме заложыли з тым цілём, жебы сьме попробовали возродити то, што вымерать на теріторії Словакії. А наш язык вымерать. Хочеме ся вертати к нашому коріню і к нашим колыскам, в котрых сьме вшыткы выростали. В колысці сьме чули спів наших матерей і приповідкы із студника нашой культуры. Было бы великов стратов про нас самых, але і про цілу Европу, кібы сьме допустили, жебы за пару десятиріч ту наша культура і наш красный язык не были.

Кідь сьме з Аннов Сервіцьков закладали обчанське здружіння *Колысочка-Kolíška* в януарі року 2013, выходили сьме із знамого факту, же Русины на Словакії „вымерають“. Наш народ русиньский „вымерать“ з розлічных причін. Главнов і першов причінов была анексія теріторії Підкарпатської Руси Советським союзом – без желаня Русинів. Мніховский договор перед другов світовов войнов є і зістане сімболом зрады Чехословакії і ей жытелів з боку европських економічно і політично міцных штатів. Тоты акції ся реалізовали подля гесла: „О нас – без нас.“ Нажаль, догоду Едварда Бенеша, чехословацького президента перед і по II. світовій войні, з Йосифом Вісаріоновичом Сталіном, деспотічним воджатаєм СССР, о анексії Підкарпатської Руси малохто в Европі означів як зраду русиньского народу в Европі і початок ёго зануку. Но зрада на нашім народі то была превелика! Без теріторії не можеме быти державным народом, а в кожій державі, в котрій жыєме, нас выголошують за народность. В Европі жыєме в діаспорі, а так і по цілём світі. Нашов автохтоннов домовинов зістав малый фалаток на северовыході Словакії, і тот ся все зменшує, бо нашы валалы на граніці із Польщов або з Українов вымерають, вылюднюють ся або ся словакізують.

Силну асіміляцію нашого народа із маєрїтним народом, Словаками, вызвало веце факторів. Заказ нашой народности по році 1948, заказ грецькокатоліцькой церькви, силна українізація, а як одповідь на них – силна словакізація. Українізація была насилна, словакізація добровольна. І зато постує так масівно, же ся здась, же ю ніч не заставить.

Найвыразнішым знаком „вымераня“ каждого народа є нехоснованя властного языка наслідуючіма генераціями. А такый „статус кво“ настав і в нашім народі. Нашы діти і молоды люде не бісідують по русиньскы, бо нелем їх родічі, але і їх дідове і бабы з нима бісідують по словеньскы.

Як можуть діти і молоды люде познати гордость на принадлежность к свому народу, кідь їх то дома нихто не навчів? Кідь ся родічі і прародічі ганьблять із своїма дітми і внуками бісідувати языком своїх предків, потім, самособов, генерачна контінуйта передаваня коду народной ідентіты ся перерывать і забывать. Потім такы родічі не суть пересвідчены, ані о тім не думают, же про захованя народа є барз важне, жебы їх діти ходили до русиньских школ, жебы знали нелем бісідувати языком своих предків, але жебы го знали хосновати і в писомній формі. Но як бы сі могли тоты родічі думати, же учіти ся по русиньскы в школі є про їх діти важніше, або ходем таке важне, як ся учіти по словацькы, не гварити вже о тім, же є то единак важне, як ся учіти по англійськы, кідь они самы не знают писати по русиньскы?!

Далшым знаком „вымераня“ народа є і то, же мало ёго членів познать свій язык і в писомній подобі. Нове возроджіння Русинів настало зачатком 90-ых років 20. стороча, а кодифікація русиньского літературного языка на Словакії 27. януара 1995 выплавила на верьх ёго стародавний характер і богатство словной засобы, котру так прекрасно розвивают нашы писателі. Но трагедія той найвысшой культурной еліты нашого народа є в тім, же їх цінны і мудры роботы малохто знать прочітати, но кідь бы і знав, та малохто їх хоче прочітати. А нашы дакотры писателі, жебы їх творы были приступнішы шыршій громаді, наконець резігнують і суть согласны з тым, жебы їх творы были выдрукованы в транскрібованій латиніці.

• **Єдна зо закладателёк обчаньского здружіння Колыска-Kolíška ведно з Л. Кралёвов, популярна інтерпретка русиньских народных співанок – А. Сервіцька. Фотка: А. З.**

Не познам гіршу путь до пекла забываня свого языка, як такы маркантны способы приспособлєваня ся смаку публікы. То, же выдаваня русиньских творів у латиніці наголос підтримують і главны представителі великих русиньских організацій на Словакії, нияк раз не значить, жебы їх „крику“ ся было треба піддавати!

Намісто того, жебы сьме ту од року 1995 будовали русиньске школство, теперь кричіме, жебы ся або новинкы, або літературны творы наших визначных писателів выдавали нелем в азбуці, але і в транскрібованій латиніці. Думаю, же латиньский алфавіт на выражіння русиньского языка ся може вжывати максімально на интернеті, но не на выдаваня творів русиньской літературы.

Є правда, же силна словакізація нашого народу ся проявлять в уж споминаній абсенції знаня языка родічів дітей – в устній а тым веце (бо то суть то споены надобы) у писомній формі. Нашы молоды люде і нашы діти не знают азбуку і логічно не можуть знати літературну форму нашого языка. Літературну форму русиньского языка не познать ані векшына дорослых Русинів, та як ей можуть знати їх діти?

По другій світовій войні выросло веце генерацій Русинів, котры передали своїм дітём свій родный язык, респ. діалект, лем в говореній формі. Бо самы своїм родным языком (діалектом) цілый живот лем бісідують, но нігда на нім ніч не написали. Очівісно, нашы люде не розумлять філософію кодифі-

• Учасниці семінара про учителькы вечурніх школ русиньского списовного языка про діти і дорослых у Свіднику: (зліва) Л. Кралёва, Н. Шеніткова, Л. Венцурікова, Я. Косарова, Д. Фекова, М. Белішова, М. Гоцова і М. Сакарова.

кації языка. Не порозуміли, же подобно як і в інших языках, даяка група діалектів або дакотрый діалект ся повыштить на літературный язык, і тым ся на базі выбраних діалектів сформує літературный язык.

Мы Русины сьме єдиный народ на світї, котрого представителі сі не цїнять єstownя літературного языка, але преферують вживаня своїх родных діалектів. Зачарований круг того яву ся вытварять тым, же діти Русинів не ходять до русиньских школ, а зато ся не мають де научити літературну форму свого языка. А незнання материньского языка в літературній формі викликає єго ігнорованя.

xxx

Першорядым цїлём проекту обчаньского здружїня *Колысочка-Kolíška „Вечурні школы русиньского списовного языка на Словенську про діти і дорослых“ (II. річник)* є обновити у Русинів – як у старого європейского народа – охоту учіти ся у своїм роднім языку, як і зачленили русиньский язык до навчалного процесу школ в області, де Русины жыють, і підвишыти інтерес родічів і їх дітей о свій материньский язык як достойный на навчаня в школах. Лем обновлїнем інтересу і охоты Русинів учіти ся свій материньский язык в ряднім навчалнім процесі ся поступно досягне етнічна і языкова ревіталізація русиньского языка, а тым і народа, котрый є репрезентантом того языка.

Сучасну общу неохоту русиньских родічів на Словакії записати свої діти на русиньский язык у формі кружка ці неповинного предмету, як ай ігнорованя можности, жебы в їх селї ці містї была школа з русиньским навчалным языком, маме за ціль перекопати переходнов формов, а то посередництвом проекту вечурніх школ русиньского літературного языка про діти і дорослых. Вечурні школы ся звуть вечурніма зато, бо ся реалізують попри основнім навчалнім процесі, а школы ся звуть зато, бо мають регулярный характер, хоць і не тырвають цїлый школьський рік – од септембра до юна, але цїлый календарный рік – од януара до децембра, самособов з павзов почас зимных, ярньх і літньх вакацій. Учительі з дітми ся стрічають раз за тыждень на єдній 60-минутувій годині. Надїяме ся, же кідь діти собі привыкнуть ходити до вечурніх школ русиньского языка єдну годину тыжденно, то по часі будуть ся охотно учіти русиньский язык і вецераз в тыждню, а то і в ряднім навчалнім процесі в школах.

Думаєме сі, же лем так ся дасть сперти асіміляція русиньской народностной меншыны на Словакії з маєрїтным словацьким народом. Дефінітивним цїлём проекту закладаня вечурніх школ русиньского літературного языка про діти і дорослых є впливати на охоту родічів записувати свої школоповинны діти на русиньский язык в

школах – у формі кружків ці неповинного предмету, а на-
конець учіти ся го як першорядый язык в селах і містах,
де компактно жыють Русины.

На Словакії жыє обектївно коло 250 тисяч Русинів. Подля послїднього списованя людей в році 2011 к віруючїм церквей выходного обряду ся приголосило на Словакії при-
ближно 250 тисяч людей, котры переважно суть Русины. А кідь к ним прирахуєме і людей без віросповіданя (атеїстів),
якы ся наїсто находять і міджі Русинами, потім одгадом то може быти понад 250 тисяч людей. Но офіціально к русиньській народности ся приголосило 34 тисяч людей а к русиньскому материньскому языку коло 53 тисяч жытелів. Подля
выслїдків того списованя лем неціла пятаина Русинів говорить своїм материньским языком, бо анонімно выголосила,
же го поважує за свій родный язык. Но зарівно лем єдна семи-
на ся ідентіфікує з Русинами. Также і скоро 20 тисяч Русинів,
котры говорять по русиньскы, респ. поважують русиньский язык за свій материньский, поважують ся за Словаків. На
соціалньх сітях в групах, котры ся голосять к Русинам, ся
повторно обявлять погляд, же Русины не суть Русинами, але
в першїм рядї Словаками і може дакотры в другім рядї Руси-
нами, котры не потребують свої діти учіти писати і говорити
по русиньскы, бо ся їм то в жывотї нігде не придасть.

Тоты чїсла говорять о найвысшїм ступню асіміляції пе-
ред зником народа. Обявив ся погляд, же тот тренд буде
продовжувати, і Русины „вымруть“ як народ за 30 – 50 ро-
ків. Усвідомлюючі собі тоту грозбу вымераня чогось барз
цїнного в процесі зникну стародавнього європейского народа,
быв отворений першый річник вечурніх школ русиньского
літератуного языка про діти і дорослых в році 2013. Вдяка
фінанчній підпорї Уряду влады СР минулого року было
отворених сім вечурніх школ, а то у Сніні, Пчолїнім,
Свіднику, Шарїшкїм Щавнику, Камюнци, Ольшавіці і в
Пряшові. В році 2014 плануєме отворити далшых 19 клас
у 17 новых вечурніх школах. Наростаня охоты отворяти
новы класы вечурніх школ русиньского языка на далшых
школах у містах, де уж заложены были, як і в далшых селах,
де іщі отворены не были, свідчить о тім, же пілотный проект
мав своє значїня. Од далшых років было бы треба зачати
переміняти вечурні школы на регулярну сістему навча-
ня молодых Русинів у школьскім процесі і підпорити го в
повнім россягу. Але то ся не стане, покы собі не усвідом-
лять родічі, але і директоры і учительі школ в русиньскім
регіоні ці старостове русиньских сел і прїматоры
міст, де жыють Русины, же найосновніше про захо-
ваня властного народа є учіти ся материньский
язык у школі.

Уведу єден приклад за вшыткы. В селї Ша-
рішкїм Щавник ся веде навчаня русинь-

ского языка в 13-членній класі в рамках нашого проєкту вечурніх школ уж другый рік. Учителька **Моніка Сакарова** барз успішно веде своїх учнів любити свій русинський язык. Но основній школі з матерьсков школов у тім селі грозить, же зникнуть. А так ся учитель даной школы на челі зо своєв директорков осмілили к тому, же пересвідчили родічів на дакійкох родічовских громадах, жебы од школьного року 2014/2015 перемінили ОШ з МШ у Шарішкім Щавнику на школу з навчалным языком русинським. На почудованя, переважна часть родічів была з тым согласна, а то нелем родічі зо Щавника, але і з Радомы, і з Цернины, одкы діти до даной школы ходять. Вшытко было на добрій пути, хыбовав уж лем еден крок, а то, жебы староста села як зряджователь школы пожадав Міністерство школства СР зачленити містну школу до сістемы школ із навчалным языком русиньской народностной меншыны. Але пан староста тот крок просто не зробив! Тот староста-Русин нелем же не хоче заховати школу в своїм селі, але очівісно не хоче ани то, жебы ся діти учили в містній школі по русиньскы!

Думам, же тот негатівный приклад (а, нажал, не мусить быти єдиним!) не запре ініціативу у пересвідчованю родічів, жебы записовали свої діти на навчання русиньского языка як неповинного предмету. **Треба в повній мірі підпорити охоту вшыткых учителів учіти діти вжывати русинський літературный язык у писмовій і устній формі і охоту вшыткых дітей запоіти ся до вечурніх школ під покровительством своїх учителів.** Освідчіло ся, же учителькы вечурніх школ зістали при навчаню русиньского языка у властных школах, як і то, же самы сі wybierали діти до своїх вечурніх школ. Сучасно ся освідчіла і регулярность навчання русиньского языка. Навчання хоць было по скінчіню рядного навчалного процесу, но проходило регулярно раз за тыждень у знамім школьскім оточіню. Праві тота школьска регулярность є надієв, же школоповинны діти з вечурніх школ скоро перейдуть на навчання русиньского языка в ряднім навчальнім процесі. То, же на властных школах могли вжывати найновшу дідактічну техніку, было тыж барз добрі. Навчання у вечурніх школах так проходило на высокій педагогічній,

професіоналній і людській (діти барз собі облюбили свої учителькы), але і на технічній уровни.

xxx

В ситуації, кідь не фунгує на Словакії русиньске школство (маєме лем дві малы русиньскы школы – в Чабинах і в Баєрівцях, і вдяка за них), можуть дві маленькы основны русиньскы школы першого ступня представляти лем ластівкы гіпотетічної яри. Но ярь єдна ластівка не принесе. Тых ластівок мусить прилетіти дакійко тисіч, жебы ярь настала. Наша ситуація ся здась безнадійна. Но з каждой ситуації мусить быти выход, кідь го хочеме найти.

Выдумали сьме форму як притягнути наші діти до школы на русиньскый язык. Самособов, іщі не є час на оцінєваня проєкту, але ходем малый успіх наших вечурніх школ (бо іщі лем другый річник проходить у них навчання) є подля нас в тім, же ословлюєме діти з цілої школы і же їх вхаблюме в знамім про них оточіню. Знають і своїх учительів, знають і свою школу, а сучасно можуть наші учителькы хосновати найновшу школьску дідактічну техніку. Дякуєме за такый солідарный і людський приступ директорам тых школ, бо наше обчаньске здружіня бы сі не могло нігда доволити купити 24 інтерактивны таблы або 24 датапроекторы до вечурніх школ.

Ословліня дітей із цілої школы є з єдного боку основов того, же можеме отворити на даній основній школі нашу вечурню школу. Є велике педагогічне майстрвство учіти діти од другой по девяту класу – в дакотрых школах є аж такый великий віковий розділ наших школярів. Но з другого боку є то і выгода наших вечурніх школ, бо інакше бы ся не отворили. В єдній школі в Свіднику на основі успіху нашої вечурней школы (в першім річнику – 20 школярів, в другім – 28 школярів) хотіли того року отворити кружок русиньского языка, но не подарило ся го отворити, бо ся до нєго не пригосило потрібных 12 школярів. Віримо, же поступно, як проєкт вечурніх школ буде продовжовати, ся ситуація зліпшить.

Новым явом тогорічных вечурніх школ русиньского языка є їх отворіня в матерьских школах. Контінуїтє навчалного процесу бы сьме так завершыли. Лем в матерьских школах ся наші діти научать бісідовати по русиньскы підсвідомо,

• Учні Вечурней школы русиньского списовного языка в Основній і Матерьській школі А. Кралицького в Чабинах, окр. Міджєслабірці, зо своїма учительками М. Ясиковов (друга зліва) і М. Сіриковов (четверта зліва), з організаторков вечурніх школ Л. Кралёвов і методіком про русиньскый язык М. Гаєм.

• Вечурня школа русиньского списовного языка в Основній школі на ул. Коменського в Міджілабірцях могла зачати своє діяльність лем вдяка новій директорці той школи Е. Коцановій (перша справа) і довгорічній учительці русиньского языка І. Мелничаковій (друга зліва), яких пришли навщівити далшы двоє учителі вечурніх школ русиньского языка: з Чабин М. Ясикова і з Радвані над Лабірцём М. Гай.

научать ся высловлѣвати русиньскы звуки так, як треба. Бо видиме, же в старшій школьскім віці ся дакотры наші русиньскы діти не годни навчити высловити вшыткы звуки або вшыткы русиньскы слова, наприклад такы елементарны чісловники, як *девять, десять*, дале гласны звуки „и“, „ы“ і под.

А іщі єдна важна річ є загорнута в учіню русиньского языка в матерьских школах. Барз бы сьме хотіли, жебы діточки, котры ся зачнуть учіти русиньскый язык в матерьских школах, подовжовали в ёго навчаню і на основных школах, кідь будуть мати таку можливість, або їх родічі сі таку можливість будуть выглядовати і запишуть свою дітину до такой школы, де ся буде учіти і русиньскый язык.

Обертам ся зато на вшыткых вас, котры хочете сперти абсолютный процес асіміляції нашого народа із словацьким народом, поможе нам глядати і найти родічів і їх діти або молодых людей, котры ся будуть хотіти учіти язык своїх предків, значіть свій материньскый русиньскый язык, наперед в наших вечурніх школах, а потім і в реґулярнім школьскім процесі. Іщі нащастя є міджі нами найстарша, старша і середня генерація, члєны котрой можуть передати свої знаня з русиньского языка наступаючім генераціям в ёго автентічній формі.

Нашы вечурні шолы сьме заложили зато, жебы сьме вернули наші діти і молодых людей к свому етнічному коріню, то значіть коріню людської основы. Жебы наші діти своїм потомкам в колысці співали по русиньскы і бісідовали з нима по нашому, по русиньскы. Зато vznikла *Колысочка-Kolíska*.

xxx

Обчаньске здружіня *Колысочка-Kolíska* было зареґістроване на Міністерстві внутра СР 11. 1. 2013. Організує і реалізує:

А/ Вечурні школы русиньского списовного языка про діти і дорослых

І. річник ся реалізовав 1. 9. 2013 – 21. 12. 2013, ІІ. річник – 7. 1. 2014 – 21. 12. 2014. ОЗ *Колысочка-Kolíska* отворило в році 2013 сім вечурніх школ русиньского списовного языка – в Снині, Пчолинім, Свіднику, Шарішскім Щавнику, Камюнці, Ольшавіці і в Пряшові.

Наше „know how“:

1. Наперед ословиме учителькы-Русинкы і учителів-Руси-

нів, ці бы хотіли з нами сполупрацювати. Тоты, котры суть согласны, ословлять діти а даколи ай їх родічів і створять класу дітей із цілої школы.

2. Потім методік русиньского языка **Мгр. Марек Гай** вышколить учителькы і учителів, котры переважно не суть абсолвентами одбору русиньскый язык, але суть то часто учителі 1. – 4. клас, бо школярів треба учіти главно писати і читати азбуку, або то суть абсолвенты одбору український ці російський язык, або дакотры з них матуровали з україньского языка.

3. Наконєць учитель учіть діти або дорослых 9 місяців, то значіть скоро цілый школьскый рік. В класі суть даколи школярі од 8 – 9 до 25 років. Тяжко є даколи найти сполочну єдну годину за тыждень, але наконєць ся все найде. Діти мають велє кружків, главно анґліцькый язык, котрый їх родічі преферують перед русиньскым языком.

Список договорєных вечурніх школ русиньского списовного языка про діти і дорослых в році 2014:

Окрес Снина:

1. Вечурня школа русиньского языка на ОШ на ул. Штудентській, учителька **Мгр. Крістіна Крупова**.

2. Вечурня школа русиньского языка на ОШ на ул. П. О. Гвездослава, учителька **Мгр. Любіца Белкова**.

3. Матерьска школа на ул. Кукучіновій, учителька **Мгр. Крістіна Варшова**.

4. Матерьска школа на ул. Будовательській, учителька **Светлана Лучканічова**.

5. Вечурня школа русиньского языка на ОШ з МШ у Пчолинім, учителька **Мгр. Власта Мороховічова**.

6. Вечурня школа русиньского языка на ОШ з МШ у Кленовій, учителька **Мгр. Анна Федоркова** (директорка ОШ).

7. Вечурня школа русиньского языка на ОШ з МШ в Улічу, учителька **ПаедДр. Яна Кочанова** (директорка ОШ).

Окрес Свідник:

8. Вечурня школа русиньского языка на ОШ у Свіднику на ул. Коменського – дві класы: а) учителька **Бк. Марія Гоцова**, б) учителька **Бк. Марія Гоцова**.

9. Вечурня школа русиньского языка на ОШ у Свіднику на ул. 8. мая – дві класы: а) учителька **Людміла Венцурікова**, б) **Яна Косарова**.

10. Вечурня школа русиньского языка на ОШ у Свіднику на ул. Карпатській, учителька **Мгр. Марія Белішова**.

11. Вечурня школа русиньского языка на ОШ з МШ у Шарішскім Щавнику, учителька **Мгр. Моніка Сакарова**.

Окрес Левоча:

12. Вечурня школа русиньского языка на Сільскім уряді в Ольшавіці, учителька **ПгДр. Люба Кралєва**, **ПгД.**

Окрес Пряшів:

13. Вечурня школа русиньского языка в центрї ОЗ *Колысочка-Kolíska* у Пряшові на ул. Соліварській, учителька **ПгДр. Люба Кралєва**, **ПгД.**

Окрес Міджілабірці:

14. Вечурня школа русиньского языка на ОШ з МШ Михала Сопіры у Радвані над Лабірцём, учитель **Мгр. Марек Гай**.

15. Вечурня школа русиньского языка на ОШ з навчалным языком русиньскым у Чабинах, учителька **ПаедДр. Марія Ясикова** (директорка ОШ).

16. Вечурня школа русиньского языка на ОШ в Міджілабірцях на ул. Коменського, учителька **Мгр. Івета Мелничакова**.

Окрес Стара Любовня:

17. Вечурня школа русиньского языка на ОШ з МШ у Камюнці, учителька **Інж. Вера Крайнякова**.

18. Вечурня школа русиньского языка на ОШ з МШ у Чірчу, учитель **Мгр. Мілан Вархола** (директор школы).

Окрес Бардеёв:

19. Вечурня школа русиньского языка на ОШ у Герлахові, учителька **Мгр. Марія Штраусова**.

Окрес Сабінов:

20. Вечурня школа русиньского языка на

ОШ з МШ у Баєрівцях, учителька **Мгр. Марія Серакова**.

Окрес Зволени:

21. Вечурня школа русиньского языка на ОШ з МШ у Гринёвій на ул. Школьській, учителька **Инж. Надежда Пондушова**.

Братіслава:

22. Вечурня школа русиньского языка у центрї ОЗ *Молоды. Русины* на ул. Галовой, учителька **Мгр. Петра Семанцева**.

Окрес Гуменне:

23. Матерьска школа у Гуменнім на ул. Тржебічській – дві класы: а) учителька **Гелена Сіскова**, б) **Габріела Ребеєва**.

24. Обходна академія в Гуменнім, учитель **Душан Капраль** (вихователь в інтернаті)

Доведна:

24 вечурні школы із 27 класами.

Б/ Харитативны акції

23. октобра 2013 сьме зорганізували на сцені кіна Скала в Пряшові харитативный концерт *Спомин на ПгДр. Владимира Любимова – Співанка про Володю*, на яким выступали: **Анна Сервіцька, Марія Мачошкова, Ігор Крета, Ярослава Сисакова, Никола Юрашкова, Александер Цап, ФК Розмарія, Народна музика Прешовчан**, мужска співацька група **Келемешке фурмані** (ФК з Люботіц), **Дімітрій Крішко**.

В/ Планованы культурно-сполоченьскы акції:

1. Стрічі з умелцями, писателями, представителями найстаршой генерації – на рождественных концертах, котры приправлять учителі із школярами вечурніх школ.

2. Стрічі з умелцями, писателями і представителями найстаршой генерації – суть барз важнов частёв навчання русиньского языка у вечурніх школах.

Тоты акції суть основов про проглубління самосвідомости і стотожніня ся із своєм русиньсков народнов ідентитов, з чого може вирости і в наступающей генерації чутя гордости на свою принадлежность к русиньскому народу.

В/ Успішность у грантових системах

На реалізацію уведжених проєктів ОЗ *Колысочка-Koliska* задоважує собі фінанції через штатны грантовы системы.

В році 2013 до грантовой системы Уряд влады СР – програм **Култура народностных меншын 2013** приправило три проєкты (з котрых лем проєкт вечурніх школ був підпореный – в порівнянню з другыма субектами – сімболічнов сумов 3000 €):

1. *Вечурні школы русиньского языка* (навчання русиньского списовного языка про діти і молодеж) – схвалений проєкт.

2. *Вечурні школы народного танця* тіпичного про вшиткы народы і народностны меншыны, яки жыють на теріторії выходной Словакії – несхвалений проєкт.

3. *Зо жрідла красы народів і народностных меншын – колыска порозумління і приятельства* – концерты толеранції і доброй волі – несхвалений проєкт.

Проєкты ОЗ Колысочка-Koliska предложены в році 2014 до грантовой системы Уряду влады СР – програм Култура народностных меншын 2014:

1. *Вечурні школы русиньского списовного языка про діти і doroslyx – II. річник* – схвалений проєкт.

2. Учебник Яна Гриба, Марії Ясиковой, Марека Гаї і Крістіны Варшовой *Русиньский язык про найменшых* – схвалений проєкт.

3. *Люляй же мі, люляй* – компактны диск русиньских колысанок, приповідок, балад і ліричных співанок – схвалений проєкт.

4. Тематичный літній табір про школярів вечурніх школ русиньского списовного языка про дітей і doroslyx у сниньскім каштелю *Як ішла писанка на вандровку* – схвалений проєкт.

5. Вебова сторінка вычурніх школ русиньского списовного языка про діти і молодеж – несхвалений проєкт.

Віриме, же вдяка тым проєктам і штатній підпорі діятельство ОЗ Колысочка-Koliska в будучности принесе красны плоды в сфері розвоия русиньского языка і културы на Словакії.

Мгр. Гавриіл БЕСКИД, Русиньске културно-освітнє общество А. Духновіча в Пряшові

Вызначне місце Йосифа Гаганця в русиньській культурі в другій половині 19. стороча і ёго рефлексія

О Йосифови Гаганцєві в дакотрых істочниках ся уводить, же ся народив в Галичі, похрещений але був у Вышнім Тваріжцю в грекокатолицькій церкві. Родічі часто міняли місце свого перебування по гранічній лінії Дукля – Горлиці. Мати, роджена Лупковічова, походила з Вышнёго Орлика, де дідо владыкы меном Гаган був півцєучителєм. Од дїтських років любив книжки, інтересовала го наука. Книжка была ёго вірным супутником і порадецєм.

Учів ся в основній школі в Бардеєві (1801 – 1804), гімназійны roky провів у піарістичнім монастирю в містечку Шатораля Уйгель (днесь в Мадярьску) од року 1805 до року 1807, філософію у Великім Варадині, а теологію в Тырनावі (1812 – 1816). В тім часі не было єпископа в Мукачові ані в Пряшові, зато за священника го высвятив єпископ Самуел Вулкан 8. 3. 1817 у Великім Варадині.

Як священник діяв в Руських Пеклянах (в роднім селі блаженого єпископа Павла Гой-

дїча), в мадярьскім селі Вісло (днешня жупа Боршод) і Геєкерестурі. В тім часі як женатый священник овдовів, зістав із дївков Аннов. В році 1835 був выменованый за члена конзісторії при Пряшівській єпархії, а в тім істім році 29. децембра за каноника.

По смерті єпископа Грігорія Тарковіча був выменованый за капітуларного вікаря, а 3. 2. 1842 папа Грегор 16. потвердив декретом установління Йосифа Гаганця за пряшівського єпископа. Декрет выдав тогдышній імператор Фердинанд V. Высвяченый був у цісарській каплиці у Відню за участи цісарьского двора мукачовським єпископом Василєм Поповічом. Єпископ Андрій Бачиньский в історії грекокатолицької церкви був єднов з вызначных постав в културно-народностнім животі Русинів, а Йосиф Гаганець достойно перевзяв штафету і став ся вызначнов особностєм нелем в церьковнім, але і в народнім возроджіню Русинів у другій половині 19. стороча. В році 1843 пожадав ужгородського єпископа, жебы переложыв до Пряшівської єпархії Александра Духновіча і меновав го

11. мая 1848 р. за каноника і сучасно за члена конзисторіальної ради при єпархії. Од року 1848 аж по свою смерть А. Духнович був продовженов руков владыкы і єго приятелєм і порадецём. Мож повість, же зо вшыткым, што робив А. Духнович, ся стотожнёвав і Й. Гаганець. А в дакотрых почінах владыкы зась чути дух і руку А. Духновича. В ділах сполоченсько-політичных, але і в культурно-народностных і церковных єго радцём був Адолф Добрянський. За єго погляды, тотожны з поглядами Добрянського, грозив єпископови міністер Бах з Відня. Видно, же Гаганець мав і своїх нежычливців, бо ся пустив до великой і заслужной работы у роспорній історичній добі. До жывота церкви завів систему і контролю. В августі 1843 року выдав своє перше пастырське посланя, в котрім жадав клір піднимати і вести бідный, прибитый народ, а то посередництвом доброго слова і науки. Старав ся о вихову священників-патріотів, які в часах твердой мадяризації бы доказали свому народови передавати як церковны, так і народны традиції з генерації на генерацію. Снажив ся рішати ай соціальны проблемы в єпархії. Подарило ся му підвиштыти плацу про священників, каноників і єпископа. Заслужив ся о розвой Чіну св. Василя Великого, ай кідь він не був монахом. Якнайвеце підпоровав освіту і церковны школы в материньскім языку, ідеї Адолфа Добрянського не были про нєго чужді. Часто припоминав своїм священникам, абы не забывали на свою душпастырську роботу міджі Русинами, сам їм помагав як духовно, так і з матеріального боку. Обгаёвав русиньских людей на судах, зато худобне духовенство го тримало в почливости.

Пару раз був у Відню, де выбавлёвав фінанчны діла про свою єпархію. Доміг на урядах, жебы землевластници мали заказане карати дяків. Підпоровав будованя новых грекокатолицьких церковей у выходнім штілі. Так, як А. Бачинський кінцём 18. і зачатком 19. стороча, і він у своїй добі вижадовав, абы священники виховлёвали своїх дітей в душі выходного обряду, абы знали язык своїх родичів і штудовали. Підпоровав і церковный хор. Кідь імператор був в Пряшові і навщівив катедральный храм і учув прекрасный церковный спів під веджінём

дирігента Михала Стареньского, быв барз очареный. В области культурно-освітній Гаганець заложив новы основны церковны школы а в сполупраці з тогдышнім жупным урядом ся постарав о то, абы в нїм учіли містны священники. Велику охоту мав зрядити про священників у Пряшові богословску семінарію, але ся му то не подарило винов тогдышній політичной атмосфери. До школ забезпечив учебники, про церковны потреби – молитвенники, а тото помагало підвишувати грамотность наших предків. Він росшырёвав друковане слово і літературу. Вшелияко підпоровав Александра Павловича, хотів го дістати до Пряшова, але він не хотів, бо свій жывот присвятив народови на Маковіці. Быв єдным з основателів Пряшівського літературного заведенія ведно з А. Духновичом, і таксамо інтернату про русиньских школярів – Алумнеї при Обществі св. Іоана Крестителя. Накормив наш народ літургічными катехезами, букварями, молитвенниками, календарями, пісенниками і іншыма книжками про потребу школ. Ёго заслугов было заложене Общество св. Іоана Крестителя в Пряшові і св. Василя Великого в Ужгороді. Енергічно ся поставив проти перенаслідованя Іоана Раковского віденьсков нунціатуров, а од єпископа Поповича выдобив про нєго слушну парохію, де він прожыв аж до своєї смерти.

Йосиф Гаганець рядив пряшівску єпархію цілых 34 років, высвятив 23 священників, з них 12 про тогдышню Холмску єпархію, што належала Росії. Російський царь Александер II. подаровав му прекрасный ілюстрованный молитвослов. Йосиф Гаганець ся постарав о добры условия работы про Юлія Ставровского-Попрадова, підпоровав орябиньского священника Михала Михаліча, Михала Бескида, котрый в тім часі був священником в Чертіжнім, був за заложія властной друкарні в Ужгороді. Він тісно сполупрацовав з ужгородським єпископом Василём Поповичом. Быв за зьєдночіня тогдышніх угорьских Русинів з галицькыма в рамках Австро-Угорьска. Быв за заведжіня азбуки до писменного языка Русинів намісто латинікы, котру поважовав за першыи крок на пути к асиміляції Русинів. Быв скромный, розважный, робітный, але прісный на себе і на других. Утримовав приятельскы контакты зо Словаками – Андрієм Радлінським, Йонашом Заборьским і з Матіцов словеньсков у Мартіні. Він дав збудовати єпископський палац у Пряшові в році 1848. За Гаганця був поставлений іконостас, який ставляв різьбярь Георгій Роман, образы походять од маляря Алберта Тікоша. В році 1865 дзвоніця катедрального храму была підвишена новов приставбов і з турнів, на котрій были години. Кідь ся зачала революція в році 1848, Гаганець терпів од мадярьских революціонерів. Зато, же був противником Кошута, мусив ся скривати по наших селах. Тогды революціонері обсадили єпископску резиденцію і нарбили в ній шкоды на 2 494 гулденів. Але кідь пришла слобода, Гаганець скликав засіданя 27. 9. 1849, яке вирішило выслати посланців к імператорови до Відня, абы забезпечіти права Русинам в суладі з новов уставов з 4. 3. 1849 року. Членами делегації, котра 1. октобра одышла а 10. октобра дішла до Відня, были: Йосиф Шолтес, парох пряшівський, Віктор Добрянський, єпископський секретарь, Александер Яницький, парох мальцовський, а із світських представителів Адолф Добрянський, Др. Михал Висаник, продекан медічної факулты у Відню,

Др. Вінкентій Алексовіч, професор медичної факульту а тыж ректор дїтьского шпыталю св. Йосифа у Відню. Делегація была представлена баронові Каролові Герінґерові, найвысшому імператорському комісарєві, назначеному про Угорьско, міністри внуторных дїл Александрови Бахови, міністри справедливости Шмерлінґови, міністри фінанцій баронові Кравсови, міністри заграничных дїл князєви Феліксови Шварценберґерови, міністри културы і освіти грофови Гоанови Тунови, міністри транспорту баронові Кумлерови, міністри польногосподарства Тімфелдові, міністри обраны грофови Дюлаєви, польному маршалови грофови Радецькому, хорватському банові баронові Єлачичови і сербському патріархові Раячичови. 19. октобра делегація была на авдієнції у імператора Франца Йозефа в замку Шенбрун, де го в мені русиньской делегації поздравив Віктор Добрянський. Делегація предложила меморандум у 9 пунктах. Імператор ся высловив за підпору меморандуму. На то ся Адолф Добрянський став главным жупаном Мукачовского дїштрікту, в рамках котрого были назначены піджупаны, окресны начальници, судцєве і под. Руський язык был заведений до урядів, Віктор Добрянський ся став ведучім Реферату освіти руських школ в Кошіцькїм дїштрікті. В гімназіях в Ужгороді і в Пряшові были на навчання руського языка зряджены шпеціальны катедры. В ужгородській гімназії, окрем закона Божого і руського языка, по руську ся учіла історія, географія. У Відню ся објавив „Вѣстник“, а пак „Церковна газета“ в Пешті.

Йосиф Гаганець умер 22. децембра 1875 року. Ай кідь тогды была зима і тяжкы проблемы із споїнем, на погріб пришло 70 священників. В 7. числі новинок „Карпаты“ з 22. 2. 1876 ся писало: „На очах слызы, страх о будущность епархії. Осиротїла епархія, є без отця, архіпастыря,

котрый был готовый і душу свою положить за своїх духовных сынів і свій народ.“ (Достойным наслідником єпископа Гаганця был єпископ Петро Павел Гойдїч).

Як рефлексію на смерть блаженного архієрея Йосифа можемо прочітати спід пера Юлія Ставровского-Попрадова: „Мы со сожалением окружаем могилу пастыря скорбя, // В души прискорбно вспоминаем великие его дила. // Ох, бидны мы, Отець-Владыка // Оставил нас сирот, и стонет весь народ: // Увы, потеря, столь велика!“ Озвав ся і А. Павлович стишком „Покойному святителю Йосифу Отцу-владыке Пряшевской епархии: Блаженный покой! Вечная память!“ (Свідник, 13./25./дец. 1875).

Йосиф Гаганець собі заслужить, жебы єго мєно ся надовго утримало нєлєм в памяті днешнєй церькви, але міджі нашим русиньським народом. Ёго приклад треба наслідувати як в церьковнім, так і в світськїм животі.

Література:

1. *Schematismus V. Cleri Graeci Ritus Catholicorum : Dioecesis Eperiessiensis, rok 1848.*
2. *Голос Карпат : Інформативный бюлетень Товариства ім. А. В. Духновича*, ч. 4, листопад [ноябрь] 1993.
3. *Голос Карпат : Інформативный бюлетень Товариства ім. А. В. Духновича*, ч. 5, листопад [ноябрь] 1993.
4. Vasil', Cyril: *Gréckokatolíci : Dejiny – osudy – osobnosti*. Prešov: Byzant, 2000, с. 114-120.
5. *Пряшевская епархия – Prešovská eparchia*. Prešov: Petra, n. o., 2012. Z karpatoruského originálu: Др. Николай Бескид: *Пряшевская епархия*. In: *Календарь Соединения на год 1933*, переложив ПаедДр. Франтішек Данцак.
6. Поп, Иван: *Энциклопедия Подкарпатской Руси*. Ужгород, 2006, с. 145.
7. Бескид, Гавриїл – Зозуляк, Александер, зост.: *Визначны про Русинів*. Пряшів: Світовый конгрес Русинів, 2005, с. 17-18.

Доц. ПгДр. Андрій АНТОНЯК, к. н., Інститут русиньского языка і културы Пряшівской універзіты в Пряшові

Юрко Харитун: *Мої незабудкы* (Штири позначкы на адресу поетичного зборника.)

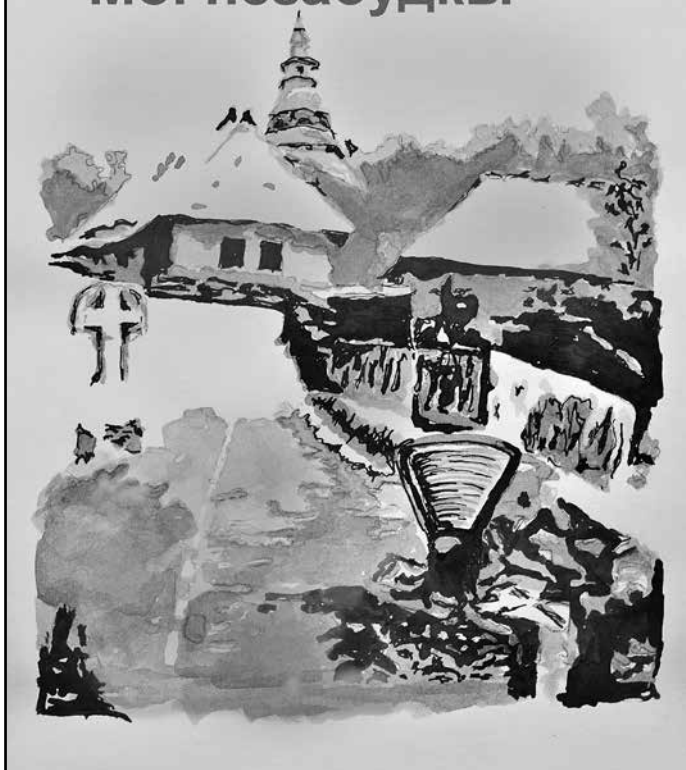
Мотто: *Жывыт і реальный світ не суть цалком реалны. Они ся такыма стануть лєм кідь найдуть свій образ в „зеркалі“ уменя. Жывыт лєм з уменєм набывають свою реалну цінность, бо так діставають стабільность, певность і велику важность на многы рокы.*

1. Як читати умельцький текст.
2. Общі увагы о днешній ситуації в умельцькій літературі.
3. Автор – текст – читатель як літературно-теоретичный проблем.
4. *Мої незабудкы* Юрка Харитуна.

1. Читателі не так часто задумують ся над тым, ці дость того похопили в прочітанім тексті. Або не трафіло ся вам, дороги читателі, же вы скоро забыли прочітанє лєм зато, же сьє не збачили важны нюансы тексту. А може вы ани не порозуміли тому, што сьє прочітали. І наконєць – знате, чом читате? Читате, жебы сьє дістали нову інформацію, або

жебы сьє забили час? Жебы сьє здобыли заспокоїня од естетичного майстровства писателя? Жебы сьє скоріше заспали, або здоконалили свою читательську грамотность? Одношіня автор – текст – читатель мож брати і як інтересну детективку, бо автор посередництвом языка, тематікы, ідей, котры вкладать до свого тексту, ділить ся зо своїма думками і чувствами з читателєм. А читатель намагать ся претрансформувати понуканий текст про себе, через свої емоції в свої властны думкы а, може, в свої ідеалы. Правда є така, же читатель зо вшиткой сумы змыслів, котры автор вложив до тексту, порозумить лєм тому, чому порозуміти може – єдному прочітаний текст буде здати ся дуже інтересный, другый у нїм не найде ніч інтересне, а третій може повість, же є то текст барз перемудрований. Факт

Юрко Харитун
Мої незабудкы

є такый, же як читатель хоче порозуміти вшиткым конотаціям слов і фраз, якы они „скривають“ в собі, як хоче вникнути до авторської ділні, то мусить мати адекватны теоретичны знаня, як і диспонувати компетенціями знати **активно** читати текст. Многым читателям праві компетенція (уменя) знати читати хыбить. Добрі порозуміти умелецькому тексту, то є скучотне уменя і єдна з найкрасшых і найрозумнішых форм як пережити вольный час. Добре читаня выжадує сі, як і każde інше людське діятельство, тренуваня, жебы мы розвивали свою память і пестовали терпезливість. Хосен з такого читаня книги мы будеме мати тогды, кідь она, як говорив Волтер, доволить нам ей доповнити і продовжыти.

Але процес познання книги, як твердить єден писатель, є і барз еротичный, бо в нїм є дашто і тілесне. Книга – живе существо. Кідь ей познаваш, познаваш сучасно і себе. А познавати книги і людей швыдко є, як мы говориме: „Што понаглї, то подяблї.“

Перше условіє якостного читаня є – знати *сконцентрована* ся на текст і слїдовати змысел читаного тексту. Без той даности читатель не може повісти сі, же є компетентный глубше порозуміти книзі або іншому умелецькому тексту. Далшым неминучим условієм є *добра память*, жебы на довшый час утримати і розуміти прочітаному. Не треба барз підчарковати і то, же читатель мусить диспонувати істов *якостїв думаня*. Але і без *образотворности*, без фантазії, без способности представити собі то, о чім читаєме, не можемо собі претендовати на якостне читаня. Якраз добра образотворность награджує нам нашу недостаточну скушеность, бо, як самы добрі знаєме, она є дость ограничена. Образотворность доволить нам попозерати ся чужіма очами і частіше увідіти веце, шырше і глубше, увідіти то, што бы мы не могли увідіти своїма очами. Навчіти ся представлєвати сі – значить бескрайно росшырєвати свою невелику скушеность і ефектївніше абсорбовати культур-

ну скушеность як наших предків, так і ostatnich народів.

Уменя читати умелецький текст мы бы могли прирівнати к піаністови, котрый хоче заграти творы Моцарта, Бетовена, Чайковского ці іншого композитора. Каждый їх твір може майстерно передати лем музикант професіонально на то приправлений. Аналогічно то можеме повісти і о приправленім і неприправленім читателєви, котрый може і найкрасшый умелецький твір zdeформувати і „скалічити“. Читатель, так як і талантований інтерпретатор музичных творів, мусить быти тыж талантований і выужывати притім вшиткы свої способности, вшиткы свої формы образотворности і органы чутя. Лем так він може росшырити свою скушеность в области чутя, желаня, як і в области позорованя і думок.

Великов хыбов при читаню умелецькой літературы є *нетерпезливість* читателя, котрый уж на самім зачатку хоче ся дізнати выслідок конфліктів, „конець книги“, він выхаблять цілы сторінкы книги, чім охудобнює ся о многы інтересны періпетії одношінь єднотливых образів. О страті емоціоного переживаня уж не треба ани говорити.

Чітаня умелецькой літературы мало бы ся складати з двох процедур – з *пасівного* читаня і читаня, де перейдеме подробніше текст і стареме ся го уж аналізувати. При пасівнім читаню, наприклад, поезії, будеме ей брати як умелецький твір, де з лірічным субектом переживаєме і чуєме з ним, де переживаєме то, што переживають автор. Але при аналізі стиха робиме уж іншу роботу, роботу хосенну і неминучу. Аналіз умелецького тексту і єго крітичний розбор, коли vznikають наші думкы при читаню тексту, уж не є перцепція тексту як умелецького твору, бо мы ся уж снажыме умелецький текст перенести до логічного „простору“.

Дуже важным є і читаня крітики на умелецькы творы, але не скоріше, як прочітаєме самы творы. В опачнім припадї мы бы могли ослабити і „забити“ своє твориве читаня і позерати ся на книгу чужіма очами. Лем по прочітаню книги своїма способностями можеме брати до рук і прочітати добру крітику, і так порівнати свій погляд із крітиком. Лем так можеме конфронтувати ся і розвивати ся з умелецького боку. Є ту іщі єдна сітуація при читаню книг. При самоучіню мы читаєме уж допереду выбраны книги і часто выужываєме анотації, рецензії або бібліографічну позначку ці увагу. І так читаня є досправды уменя, уменя важне і тяжке, бо є споєне з розвиванєм і проглублєванєм душевных сил і способностей характеру; читаня треба приспособити к цілям читаня.

Але школований од нешколованого читателя выдїлять ся не множеством прочітаных книг. Дакотры читателї могли бы прочітати і цілы бібліотеки, але мы бы їх не могли оцінити як школованых людей. При читаню треба диспонувати шпеціалнов „культуров розуму“, манїров думаня, уменєм ушоровати познання, як і потребов розвивати іншы духовны способности. Треба розвивати дисципліну думаня, котре мож найлегше здобыти в школі.

В слїдуючих рядках наших уваг понукаєме читателям три можности, три способы перцепції умелецьких текстів. На аналізу сьме выбрали послїдній зборник стихів Юрка Харитуна *Мої незабудкы*, на яких продемонструєме три розлічны теоретичны інтерпретації: а) субектївно-емоціонолу, б) соціокультурну і в) літературно-теоретичну.

2. Порозуміти поезії Юрка Харитуна є кожним разом тяжше, што говорить само за себе, же він іщі здалека не повів своє послідне слово. А то сучасно говорить і о тім, же він не стоїть на єднім місці. Тяжше читання є і зато, же він нелем входить до дверей живота, але і входить до тонких аж фібрільних просторів людської душі, до ей найчутливіших місць, а там, хоць єствує міджі словом і матеріальним світом значна неможность ідентичного споїня, де слово і „я“ все были і будуть сучасно і ведно, але і каждый сам, там автор моделує свій світ, там снажить ся понукнути читателєви умелецьким метафоричным словом свою перцепцію свого, а сучасно і нашого не так давно минувшого і теперішнього часу.

Їго wypowiedь моделована частіше в мінорнім як мажорнім тоні, што свідчить о пораненій душі або о душі ліричного субекту, яку мож легко зранити. Він не може, уж не може, но ани не хоче розыйти ся з трагічно минувшым часом своїм, своїх родичів і своїх близких, котры під тяжобов цивілізації мусили ся перестяговати на іншы, на чужді землі, де не было коріня їго дїдовизны. Ліричний субект „Незабудок“ – то розорвана душа – тіло находить ся десь в Снині, Гуменнім ці аж в Кежмарку, але коріня зістало на своїм старім місці. А то суть особиты коріня, котры не гниють, не мож їх выпалити, выкорчовати нияков, хоць і найнаказливішов сучаснов техніков. То є коріня сторічного статочного живота наших предків, з котрыма мы звязаны не златыма ланцками, але сімбіозов тіла і душы з місцями, де сьме ся народили, де переживали сьме першы ласкы і скламання, познали, што є то материнська любов, отцївска тверда рука, чурчання потічків, шум лісів і спів пташат, мучання коров ... А тото вшытко стало ся неодділнов частєв найціннішых і нічим незамінимых цінностей нашого „я“. То є частєв каждой кліткы нашого тіла.

Я збагнув, же ліричне „я“ збіркы „Мої незабудкы“ нелем ходить і глядять, але в духу непреставаючі просить ся, чом тото вшытко ся робить, а даколи видить ся нам, як бы оно было уж дость замучене і прибите на криж про неможность познання того, што ся дїє коло нєго. В їго душі чуеме і тото, же оно не є чародійником, же оно уж не може вернути воду до жрідел, живот до своїх старых корыт, чуеме, же з болєм позерать як демон занику крушить вшытко коло нєго, але видить і то, же людське познання мать свою логічну немилосердность, котра платить дань цивілізації. А по такім познанню ліричний субект чує коло себе тихо, як по створіню нічого. Він одкрывать свою основу, чує ся, як кібы з нєго здерали скору і мусить дожити без нєй. А од смерти го захранило і хранить лем слово, слово як познання, як порозуміня, як одношіня, як выступованя зо себе, як катарзія, як обнова змыслуповного живота на новім місці і в новім часі. В скutoчності порозуміня давать можность далше жыти і самому авторови і їго поезії. Лем через порозуміня їго поезія може далше жыти і розвивати ся. А Слово є найефективніший способ як найти страчену рівновагу, котра бы ся мала стати новов істотов на воріня нового, абы, як повів словацький поет Мірослав Валек: „*Som teda doma, držím sa zeme, zem všade chodí so mnou.*“

В дусі того вступного слова мы бы могли продовжовати аналізу „Незабудок“ і далше. Є то єдна з можностей чісто субективного їх прочітання, котре є пересычене чісто емоціональным поглядом на умелецький текст. Є то читання читателів, котры барз добрі знають автора, знають їго ідеї, котры суть

і їх ідеями, ці докінця – їх ідеологів. Але было бы то читання може дость плитке і далеке од глубшых змысловых пластів умелецького твору. Літературна теорія є логічна дисципліна, котра ся снажить умелецький, естетичный артефакт перевести на чісто логічну рівнину, очіщену од наднесеной емоціональности.

3. На другу половину минулого стороча ся позераме як на велику, генерално якостну зміну як в методології наук, так і в баданю проблем умелецькой літературы. На граніці XX. – XXI. стороча сформуловала ся тенденція зближіння найрозманїтнішых областей гуманітарного познання, в результаті чого художня література набывать новий статус. На літературу обертать ся позорность як на вызначный соціальный яв, де онтологія умелецького твору (културный простор, з якого вырастать умелецький твір) нутить ученым новым поглядом, глубше і шырше проштудовати алхімію художнього твору, де бы ся ефектївніше вживала філософска методологія. Ясніше повіджено – де бы ся вживав онтологічний аспект баданя художнього твору.

Од свого взнику художня література была конкретнов формов познання реалности. Тот непохыбный факт нутить ученым, абы все придїляли увагу ей гнозеологічным можностям, што з погляду сучасности є барз актуалне і потрібне, бо і добра література помагать нам знову задумати ся над комплікованыма вопросам днешнього живота. В тім контексті без філозофії не може ся обыйти ниякий писатель з простой причіны: гнозеологічне переплечіння елементів духовной сфери нашого живота є прямо спонєне з їго рефлексів.

Познання художньої літературы як соціально многопланового яву в нашім часі нутить нас, жебы мы апліковали цілий арсенал методологічных средств і поступів, котры формують ся на платформі умелецького познання і філозофской методології. Є то потрібне і зато, же в сучасности художня література далеко активніше вступать до діалогу духовно-ідеологічных процесів каждоденного живота людей. Єдным з основных проявів художньої літературы на граніці XX. – XXI. ст. є ей тенденція депрофесіоналізації в духовнім животі общества. Продукція художньої літературы уж не є преференціов умелців-професіоналів, але є то продукція, повіли бы сьме, яка продукує ся як на „выробнім пасі“. Она є заміряна на успокоїня нераз аж елементарных людських і інштінктивных потреб. Чекає, же в новій художній літературі стрїтїме ся з „поєдинком“ великих ідей, котры в минулости были призначны лем про ідеологів-професіоналів, є помалы уж дость наївне. Художня література ся стала „камаратков“ уліці і шырокой, не барз духовно нескромной, людської масы. Творці такой літературы нераз без одповідности перед читателєм стали росшырєвати часто і дештруктивны ідеї, а ідеї, котры донедавна были частєв класічной естетікы, стали ся анахронізмом сучасности. Таку літературу днесь называєме „масовов літературов“. Она є частєв постмодернізму, котрый досправды зрік ся высшых цінностей живота. Є то продукція отвореного практицизму, де абсентує глубше раціональне ядро. Така продукція літературы „выраблять“ про общество частіше антигуманны тенденції і шырить їх посередництвом літературы, котра понукать ся як дашто інтересне і цінне. І зато треба створити днесь таку філозофічну концепцію художньої літературы, котра бы одражала основу і потребу художньої літературы

як соціального яву нелем про днешні дні, але і далшы роки.

Другым характерным явом у другій половині ХХ. стороча став ся натиск філософії до сфери уменя і літературы. Видиме тісне переплітання філософії і художньої літературы, што можеме высвітлити тым, же в ХХ. сторочу, але главно в ёго другій половині позиція чоловіка в модернім і постмодернім часі кардинально ся змінила і на стала важна зміна і в основі культуры. В другій половині минулого стороча зачав ся формувати новий модел чоловіка, як і ёго одношіня з навколишнім світом. Настали часы, коли уж было недостаточно описовати і обсяговати то, што уж было, але vznikла потреба творити нового чоловіка і нову культуру. Філософ Бергсон приходить з думков абсолютной *цілості внуторного бытя чоловіка*, як і з думков о нерозривній єдності чоловіка і бытя світа. А Хайдегер є того погляду, же онтологія є феноменологія людської екзистенції. Іншы філософы (Бергсон, Ортега-і-Гасет) твердят, же чоловік є інстинктивно-вітална фігура а концепції фрейдистів, персоналістів і неотомістів відать в чоловікови лем дашто сексуалне і агресивне, але є то, як они твердят, і боже створіня і богом є маніпулований. Таки теорії чоловіка ставлять до опозиції общества, на родну масу беруть як даяку абстрактну єдинію.

Найновша європска література в посліднім часі приходить з моделом чоловіка, котрый є слободный і знать трансформувати себе самого. А найефектнішим средством на ёго моделованя є слово. Нове слово якраз веде к нарушіню традиційної предстavy о чоловікови як субекті, котрый в минулости частіше проявляв ся як опозиція к остатньому світу. З художньої літературы витратив ся герой-індивідуаліста і зачала писати ся нова епоха, де чоловік є неодділнов частев бытя і ставать ся творивым феноменом.

Богове інтелектуалів ХХ. стороча (Гуссерль, Ніче, Фрейд, Бергсон, Керкегор і другы) а з нима психоаналітики, екзистенціалісты, модерністы і постмодерністы, структуралісты, герменевтики і антропологы были тісно звязаны з розвитком уменя і художньої літературы, што ся проявило в обсягу, формі, в языку і вообщє – в самім шттілі. Днесь мы не можеме собі представити моделованя образів чоловіка в художній літературі мімо названых і не названых концепцій, мімо концепцій, які писателєви по нукать сучасна філософія. Правда, тот не тыкать ся масовой культуры, котра є анонімна і „бесфарєбна“.

Чом мы ту заставили ся при проблемі філософії і літературы? З простой причіны. Філософія детермінує *світогляд*, котрый є атрибутівнов характерістіков людського жывота, котрый можеме брати як динамічну силу, котра го іншпірує і веде через бесконечны ситуації, з котрыма він ся стрічать у своїм жывоті.

Світогляд береме як компактный структурований феномен, де ёго ядром є наша представа о світі, але він є сучасно і „універзалнов методологіов“ на кождо-денне наше рішіня. Світогляд – то є компактный образ світа, котрый vznikать як результат сумы знань, нагромаджєных здравыма змыслама чоловіка, науков, виробным і умелєцькым діяльством і т. п. Світогляд – є і генералізованём минулої історічної скушености наших предків. Представа чоловіка о світі детермінує вектор ёго світогляду. Але світогляд – то є комплексна емоція чоловіка, бо він хоче порозуміти вшытко, што ся діє коло нёго. Порозуміти, то значить і то, же він ослободжує ся од узкості з екзистенції і наповнює ю приємныма чувствами. А

таки чувства мінімалізують ёго трапы, а максималізованя приємного є інструкціов на рішаня і діяня, на порозуміня світа. Чувства впливають на ёго віру. І хоць ту треба підкреслити, же чоловік снажить ся відіти лем тоты факты, котры він поважує про нёго за дашто правдиве і ясне і сучасно прагматичне, чім нераз деформує він самого себе і свій погляд на світ.

Як зачінаме говорити о особі писателя, мусиме памятати главно ва вопрос о взаємнім одношіню ёго світогляду і художньої продукції. Тот проблем треба брати за єден з найголовнішых в теорії літературы. Він є характерістічний тым, же талант умелця не є ізований од общества, в котрій ся народив і формовав ёго світогляд. Він таким образом став ся конкретным соціалным оточінєм, котре верховатов міров впливало на ёго духовный світ, чувства, думаня і т. п. Так поступно формований ёго світогляд ставать ся організованов системов філософских, політичных, релігійных, етічных представ і ідеалів, котры будуть мати рішучий вплив на цілі ёго творчости і ідейну позицію. Він – світогляд – в значній мірі уж „обсягує“ свого читателя, а на другім боці є позначєный автотекстуалностєв і интертекстуалностєв, тым, што автор прочітав, літературнов традицій, культуров свого етніка, але і культуров у найшыршім значіню, історіов і традицій, релігіов і ідеологічнов виховов, але і літературным жанром, котрый кладе на перше місце автор перед остатніма жанрами.

На кінці той части треба повісти, же в сучасній філософійній літературі не найдеме цілостнішу концепцію художньої літературы. Видиме інерцію поглядів, котры давніше высловив Гегел, же *„філософія духа – є то естетічна філософія, же художня література є мати методології гуманітного познання, котре поможе ліпше обяснити феномен людського „Я“ і одкрывати правду жывота в емоційоналній формі“*. Б. Рассел в *Автобіографії* написав, же в літературній формі він высловив ідеї, котры не доказав сформуловати в языку філософії.

На тім місці мы могли бы назначити і ситуацію, котра чекать будучность художньої літературы. Она реалізує ся у взаємнім переплітаню научного, художнього і філософского погляду на світ, на чоловіка і ціле людство, на ёго сучасну проблематічну ситуацію, што вынутає собі обективніше одрефлектовати свої проблемы і найти свою духовну рівновагу в жывоті.

Што можеме повісти о світогляді поета Юрка Харитуна? Точніше, што можеме повісти о світогляді ліричного образу, ліричного субекту, героя ёго поетічного зборника *Мої незабудкы*. Одповісти на тот вопрос, значить конкретніше повісти о ідейнім світі художнього твору, котрый одбивать ся в *темі* і тематіці, бо она одражать ся через реалности в творі (онтологія твору), в *проблемі* і проблематіці – то єсть в области ставлїня вопросів, а говорити о *ідейнім світі* – значить брати автора з погляду ёго умелєцького рішаня поставлєных проблемів. Якраз ту треба глядати одповідь, як автор вирівняв ся зо зволенов тематіков і проблематіков. То є тот область художньої выповіди, в котрій автор нам, читателям, обяснює свою авторську позицію к навколишньому світу і к окремим ёго проявам в позітивнім або негативнім змыслі. А авторський ідеал, котрый є таксамо частєв ёго світогляду – то є фантазія писателя о высшій нормі людських одношінь, представа о чоловікови, о тім, який бы мав він быти, як мать вызерати сам жывот. А треба додати, же свій ідеал автор лем рідко яснї-

ще і отворено висловлює.

Юрко Харитун є сином тяжко скушаних Русинів снинської долини. Але кідь хочеме ближе доткнути ся ёго світогляду, мы мали бы добрі знати гавно генотіп Русина/Русинів.

В окремих справах і висловах, наприклад, як то є і в справі уповноваженого міністра мадярської влади Е. Егана з 1897 року, наших предків брали як народ, котрый не мав ани землю, ани худобу, судьба котрых находила ся в руках здерачів, Русинів брали як народ, котрый сістематічно спивав ся і був деморалізований, котрому не може уж помочи ани священник, ани староста, котрого тыж выуживать і понижує каждый комітатський урядник, є то народ, котрому ништо на світі не може помочи. Тот народ, продовжує Еган, мусить закономірно падати все ниже і ниже – матеріално і духовно до того часу, поки дефінітивно не загине. А міністер Е. Еган, був єдним з мала тых людей (він був Шкот в службах мадярської влади), котрый хотів помочи Русинам (*Верховинська акція*), але 18. септембра 1901 року в селі Великы Лазы він був тяжко зраний а о два дні пізніше сконав. Правда, і тота поміч Русинам была шувно маскована мадярізачными планами, котры викликали у Русинів частіше протилежну реакцію. Немногы русиньскы інтелігенты, котры доказали поставити ся мадярській асиміляції, мали в такій ситуації лем єдну можність – обернути свій погляд на силу державу – Росію. І так – образно мы бы то повіли – наша русиньска інтелігенція, котра ся дістала над остатню народну масу, як вільха, береза ці сосна колысала ся з єдною на другу ці третю сторону, што залежало од політичної ситуації, до котрой ся дістала. Будувати в такім неяснім соціокультурнім ареалі народный ідеал, компактніший світогляд, не мож было.

А як визерать ситуація у Русинів днесь? Днесь Русины на Словакії реалізують ся як мінорітне жытельство і знашають вшытко з того одношіня – свої выгоды і невыгоды. Або точніше повіджено, знашають скоріше веце невыгод, о чім нам говорить історія Русинів по році 1948. Беспрецедентній акції – ліквідації грекокатолицької церквы а з нёв урядному заказу екзистенції Русинів і адміністративній зміні їх на Українців, – не найдеме нияку аналогію в послідній тисячрічній історії людства, бо і хоць в Бескидах і Карпатах вшыткым было все нелегко як народу, як етніку, ништо не казавав їм екзистувати. Мусила прийти „найгуманніша“ соціалістична ідеологія, абы нас зо світа, з історії, адміністративно выгумовала. То не доволив собі зробити в Росії ани Й. В. Сталін, бо він і хоць розметав не єден народ по шыроких просторах Сібіру, выділив їм місто, понукнув автономію, де могли як народ ці народность далше екзистувати. Доднесь на Словакії ништо з веджіня маєрітного общества не набрав смілости оправдати ся Русинам за – отворено повіджено – геноциду, котру вершило на них. То было в недавнім минулім.

А днесь визерать на Словакії, а з ним і наша русиньска ситуація, і так. Я выбрав лем два-три погляды реномованих людей Словакії, котры были высловены в послідній часі. Вызначный представитель духовного жытвота Словаків Даниел Пастірчак – священник, писатель і художник, о ситуації в неданій президентській кампанії конштатує, же мы уж сконаны з партійных монолітів і з президентів, котры суть локаями тых партій. І додавать, чом бы мы по ері клавнів не могли мати на Словакії президента-добраго ангела? На

іншім місцю чітаме, же люде на Словакії уж веце тужать за минулыма часами і боять ся будучности. А словацькый економ Вітковіч на повны уста кінцём януара т. р. написав, же Словакія зникне, а вшыткы словацькы влады по році 1989 треба позаперати, бо вшытко є ту поставене на корупції, котра ся гавно тыкать еврофондів, досягує 30, 40, 50%-ый розмір. А кідь к сучасному ставу на Словакії придаме русиньску минулость по році 1948, найдеме, же о даякім выпрофілованім світогляді, хоць і визначнішого Русина-поета, говорити є барз тяжко. Наш лірик на єднім місці пише так: „Ваджу ся із властыма думками // Правду не знаю // бо і запалена свічка // свою тїнь має // Блуджу без ціля // бо маю ціль // найти десь папороть // і засади-ти на гробах близких // што цвине без вины...” („Ваджу ся ...“, с. 90).¹ При позорнішій читанні і той части стиха мусиме збачіти слово „папороть“, як і часть „засадити на гробах близких“ і „што цвине без вины“. Вшыткы части бы мали нести важну інформацію; а без глущого порозуміння каждой із них не порозумиме ани цілому стиху в своїм універсальнім значіню.

Кідь при інтерпретації умельцького тексту береме за основу *біографію автора*, заміряме ся в такім припаді лем на факты з реального жытвота автора і на условия взникну умельцькых образів. Тот методологічний погляд виходить з предположіня, же реалность і єй контекст своїм способом одбили ся в художнім тексті, а їх проштудованя може нам помочи порозуміти умельцьку реалность і єй генезу. Літературна критіка, котра притримує ся тых поступів,

мать на увазі вопрос – до якої міры мы, читателі, можеме дізнати ся о правдивости факту, але і обективніше дізнати ся о самім авторови. Але художній твір – то не є достовірний одллитый кусочок жытвота, зато він нам представлять лем не цалком ясны інформації, а внуторний авторський портрет може зістати про нас скритый. При такім поступі можеме дізнати ся о конкретных історичных, соціологічных, етічных ці філософських контекстах, бо без фундованих знань реального контексту читатель не може глуще переживати ани художній текст. Інакше повіджено – назначена методологія баданя нас буде інформувати о вонкашній проблематіці творчой умельцькой ділні автора, але ніч нам не мусить повісти о ёго внуторнім світі, о ёго психологічных мотиваціях. Праві зато нам треба сконцентровати свій погляд на автора, котрого портрет є закодований в ёго текстах, а текст є про нас єдиним феноменом, вірогодным вкладом до критічної аналізы умельцького твору і релевантним матеріалом ёго інтерпретації, бо онтологія тексту і онтологія реального світа біографічного автора то суть дві часто барз од себе далеки ентіты. Іntenціального, рецептивного автора можеме выслідити на основі ёго текстів і імпульзів, котры суть скриты у взаємнім внуторнім попереплітанім змыслі. А тото конштатованя поважуєме за логічне, якы в онцім мож акцептовати. Кажде авторське снажіння є уведжене в тексті, але кідь бы то не было так, потім не мусив бы нас інтересувати ани сам автор. А кідь бы нас і інтересовав, потім лем як яв історії, соціології, політики, але нігда не як яв естетічний. Зато знова підкреслюєме, же при одношіню автор – текст – реципієнт є текст і ёго внуторна організація єдина і не може никым і нічим быти спохыбнёвана величіна.

Але і текст – курто повіджено – може компоновати ся на уровни *алегорії*, т. є. авторовы думкы з найрізнішых

областей познання суть дость прямо внесені до текста, а потім перед нами є така форма познання, котру можемо висловити і поняттями, а авторський замір можемо одкрити логічнов аналізов тексту. Такий текст потім мусиме брати як мало комплікований, але і естетично мало цінний, а про літературного критика аналіза такого умельцького твору є проста і некомплікована процедура.

Але є в людськім уважанню і така область, котра не дасть ся висловити поняттями. Є то область символу, суб'єктивного ставу, котрый взникать скритим і притім богатим змыслом. А проблем мы не видиме в области тропів або в їх інтерпретації. Проблем находить ся в области „означованого“. Область означованого є огнище, з котрого вытрискує естетична сітуація, котра не мать певну подобу. Є то барз компліковане одношіня суб'єкту, котрый проявлять свій погляд на онтологічний матеріал, на реалный світ. А якраз тото одношіня суб'єкту к об'єкту представлять важный проблем при інтерпретації, бо є то неперестанне осцілованя думок міджі нима, коли через суб'єкт одкрывать ся, моделує об'єкт а через об'єкт можемо ясніше „відіти“ суб'єкт. „Означоване“ – то є неперестанный, дінамичный став, то є втягованя, переплітання, высвічованя суб'єктивного і об'єктивного. Якраз таке амбівалентне одношіня суб'єкту і об'єкту, де перманентно обявлять ся і страчать ся людське „я“, а ёго одношіня к бесконечному є тов областёв умельцького тексту, де „родить ся“, де взникать естетична знакова сітуація. Так бране „означоване“ може быти высловене, выповіджене знаком, котрый способный „постигнути“ тото одношіня міджі суб'єктом і об'єктом, результатом чого є комплікована думкова полісемія. А таку думкову полісемію може обягнути лем символ. Символ так высловлює неісте одношіня чоловіка к бесконечному, незнамому, чім може пересягнути і ёго самого, бо символ представлять собов пружный, погынаючий потенціал слободных функчных валенцій, котры суб'єкту доволять высловлєвати ся все к новшым і новшым функчным контекстам.

Інтерпретовати текст-символ, де в ёго основі не лежить понятя, але лем невызначность одношіня і амбівалентція, мож, і барз продуктивно, кідь будеме бадати естетичный контекст художнёго тексту. При такім погляді на текст бы сьме могли повісти, же мы уж „дома“, же маме певну землю під ногами, бо можемо цалком акуратно постигнути літературнотеоретічним апаратом естетичны граніці, жанровы формы, їх нагодну модіфікацію, облюбены мотивовы поступы, формалны естетичны поступы, їх вплив на формованя новых змыслів.

Але і ту читатель може выбрати собі свою дорогу к тексту: він може понорити ся до области полісемії тексту, де він може найти отворенішы думкы-алегорії, на основі котрых обявить авторську выповідь в области філософії, релігії, етіки, історії і других наук, де він, читатель, може зробити собі єднозначны выводы на основі своїх можностей. Але літературна наука не може будовати свою науку лем на читательських чутях. Она операть ся лем на дослідження умельцькой формы, т. є. інтерпретація тексту бы мала смеровати к семантичній орьєнтації тексту а результаты баданя мали бы быти підложены фактами на основі аналізу штурктуры тексту. Безгранічна інтерпретація тексту є шкодлива а літературна наука ей не може акцептовати. Як повів Умберто Еко, і текст мать свої права а літературна критика бы мала решпектовати тоты права.

Спомянеме ішщі єден інтерпретачный проблем – як при

чітанню художнёго тексту найти авторський замір, а кідь „найдеме“, ці наісто буде то автентичный замір автора. Далше мусиме про себе положить вопрос: є наша інтерпретація основана на доказных предположінях тексту? Суть нашы заключіня об'єктивны і одповідають художній штурктурі тексту, або є то лем результат наших суб'єктивных очеквань? Но а тото є цілый ряд вопросів, котры поважуєме за ключовы при об'єктивній інтерпретації умельцького тексту.

І на кінці наших уваг о інтерпретації тексту треба памятати і на перспективу тексту. Каждый текст діспонує властным поглядом, т. є. мы бы мали на художній текст позерати на основі ідеалу, котрый текст собі сам створив. При інтерпретації твору мы бы мали позерати на внуторну перспективу твору, відіти ёго вектор погляду на читателя.

Авторське думаня або філософію автора можемо найти на розлічных уровнях ёго художніх текстів. Але найясніше проявує ся тото в мотивах,² котры автор шпеціфічно ідіоматично презентує ці уж продумано або інтуїтивно як домінантны, як ключовы художні средства. В них указує ся конкретна часова і історічна сітуація, в котрій текст взникать, але в них мож збачіти главно орігінальность авторського віджіня суб'єкту. Правда, при такій інтерпретації текстів дістанеме ся близко к психології і психоаналізі, але і к вопросам етічным, бо таким способом орьєнтоване баданя є силно антропологічне.³

Ідентичность художнёго лірічного твору.⁴ Подля участі лірічного суб'єкту розознаєме дві виразовы стратегії лірікы – є то ліріка автопрезентативна і предметна. Першу стратегію береме як штандардну форму лірічної презентації самого автора. Тіпічнов граматічнов формов є перша або друга особа єднотного чісла. Така ліріка визначує ся сповідальным або денниковым характером. Є то ліріка інтимна, але автор може высловлєвати ся і к сплоченьским проблемам. Наівный, нескушений читатель тоту форму лірікы стотожнює зо самым автором, з ёго біографіов, або снажить ся порівновати зажиткы лірічного суб'єкту з особов автора. Характер автопрезентачной поезії має і поезія Юрка Харитуна.

4. Наш автор зволив вольный вірш (*vers libre*), котрый є єднов з форм модерной поезії. Такий вірш обягує мінімалне чісло нормованых рітмотворных елементів, не мать єднаке чісло складів, не дотримує чісло акцентованых і неакцентованых складів, не мать єднаке чісло складів в стиху, не мусить мати і дакотры іншы знакы „організованого“ вірша. Вольный вірш є організований синтаксично, што детермінує і ёго інтонацію, зато при чітанню і глущій аналізі такого стиха⁵ треба веце позерати главно на синтаксичны, лексичны і тематичны сторони художнёго тексту. З того, што сьме назначіли, выходит, же рітмічна організація вольного стиха є дінамична, барз колысава і пружна, же він мать тільки варіантів, же каждый стих заслугує окрему увагу. Помочі нам може визнамове будованя стиха, котрый мать мати два визнамовы центры – на зачатку і на кінцю. Они мають свою двойєдину функцію – змичнёвати логічно-синтаксичне членіня, котре є дость тіпічне про прозовыи текст. У Юрка Харитуна стрічає ся з вольными стихами, котры характеризують окремы визнамовы сегменты.

К таким стихам з двома семантичними центрами належать: *Гуслі* (17), *Думкы* (18),

Як в яри (20), **Роспещена ріка** (23), **Такий покій** (82), **Ты і Я** (83), **Суд** (84), **Зарученины** (85), **Людським судьбам розумлю** (86), **Пас доктора Левіна** (162), **Женьшень** (160), **Сны** (59), **Одходиш** (34) і інші. Як образний і конкретний приклад так організованих стихів ми вибрали стих **Як в яри** (20), в якому на читателя в першій частині, де він є введений до душевно критичного положення ліричного суб'єкта, котрого щось душить його душу і про що „*выпадают слова з рота*“, „*підламують ся ноги*“ і треба падати на коліна. В тій частині автор кожним новим словом проглиблює його розчарування, душевне нап'яття, доведено аж до пропасти (падіння на коліна). Друга лаконічна частина стиха – „*на гладких дорогах випріла ласка не цвине*“ – знімає нап'яття атмосферу стиха, бо вона реально не є частиною душевного розположення ліричного героя, вона є „додатком“ к стиху, який дідактично вносить „*людську мудрість*“ до душі героя, яка би мала йому допомогти легше здолати велике розчарування. Є то катарзія душі, дорога к душевній цілості. На іншій місці (**Забуті?**, 10) „додаток“ стиха виконує іншу функцію – пояснює чому „*сердця головнями горять*“, чому „*розбігли ся думки наші*?“ (не дає прегради спати ...). Подля такого „ключу“ написані і інші стихи, як **Одходиш** (34), **Під тополів** (35), **Хто любить – мусить вірити** (60) ... В іншому стиху (**Не люблю Ілзії**, 63) сентенція (пропозиція) є на зачатку, а в другій його частині автор конкретизує її, „*розмінять на дрібні*“ частини і уточнює (люблю мелодії, заграю, заспівам ...). В зборнику стихів **Мої незабудки** стрічаємося з цілим рядом стихів побудованих на антитезі (штільістична фігура, де автор кладе до протистояння два мотиви, поняття або і образи, думки). К таким стихам належать: **Ты і я** (83), **XXX** (*Людським судьбам розумлю*, 86), **Люде** (102), **Щось ся ту зломало** (140), **Райске жытя** (146), а стих **На кого чекаш ты?** (170) скомпонований на самих антитезах.

Але не вшитки стихів **Моїх незабудок** написані в указанім ключу. Формально на основі організації стиха, де в них не стрітимося з розділовими знаками, ми би могли їх і так брати, але в реальності маємо перед собою обсягово прості стихи або, інакше повіджено, єдна думка висловлена в подібні стиха, як наприклад в стиху **Хочу** (75): „*Сам себе //старам ся пересвідчити //же співанка – поезія //поезія – співанка //моя потіха //Єдного дня хочу //жебы воскресли //в наших очах //душах //устах //не жыли //в могылах//тмах //Прийде час //же будуть //вічно //жыти в нас.*“ Перепишемо той стих до прозаїчної форми: „*Сам себе старам ся пересвідчити, же співанка-поезія, поезія-співанка моя потіха. Єдного дня хочу, жебы воскресли в наших очах, душах, устах, не жыли в могылах, тмах. Прийде час, же будуть вічно жыти в нас.*“ Быстроумний читатель мусить зістити, же векикий умелецький розділ між першов і другов подобов стиха не найде! Точніше повіджено, велє умелецькості не є ані в першій, ані в другій варіанті стиха. Тим хочемо назначити, же дакотры наші русиньскы тыжпоети думают ся, же стачить написати пару рядків слів, в котрых говорить ся о любові, о розчаруванню, же то напишуть в подібні стиха, а уж то буде поезія. Але поезія то є *техніка і талант*.⁶

В зборнику стрічаємося і з 30 стихами, де не є цілком ясно сформована думка. Як приклад уведемо стих **Метафора страченого часу** (87), де од самого зачатку ліричний суб'єкт є переповнений красотою свого села, де є надхнений „*співан-*

ков трав, прекрасным недільным днём“, што ані „*стріха постаріла*“ не може нарушити його щастливий хвілі, де з переповненим душевним восторгом „*позерать на Кычару горбату*“. Є то реально апотеоза. Але стих є закінчений так: „*Скоро не увидиш такую метафору страченого часу*“!!! А ми ся просимо: чом „*страченого часу*“? Доволимо сі на тім місці заохотити о глибокім психологічному контексті перцепції поетом судьбины чоловіка в часі і просторі. Єствує страчений час? Промарнений час, твориво прожитий час, надаремно прожитий час – тому мож розуміти, але страчений час? Фізици би могли точніше і професіональніше одповісти на той проблем. Але нас барз ані не інтересує словне сполучення „*страчений час*“. Нас інтересує інша реальність, бо нашому чоловікови-Русинові, котрий при вшиткій каждоденній біді, лопоті, щастю і нещастю, радості і не раз голодному, ані на розум не пришло, жебы його жытовий був страченим часом. Той час, котрий він жив, в реальності ані не мав коли го слідовати. Тим хочемо підкреслити, же так закінчений стих не одповідать моральності нашого чоловіка і не є то призначення про його перцепцію свого „я“ в околиці світі. Але і хочь в нашій жытовій не вшитко ся діє так, як ми би хотіли, коли нас пострічають не радостны часы і т. п., ані в такій ситуації ми не можемо уважувати о страченім часі. Поет мусить бити світлом в темі світа, а не наспак. В споминанім стиху читатель може і на основі споминаного кінця порозуміти, же ліричний суб'єкт дость негатиивно і надміру суб'єктивно оцінює ситуацію, што може негатиивно висвітлити його як особу розорвану і вічно неспокійну. Ми маємо і позначку к слову „*вернісаж*“, яке послужило авторові як поняття, котрым хоче в універсальній формі висловити вшитко, што суб'єкт видить і переживать.

Слово „*вернісаж*“ є чужде і штільістично приналежить до публіцистики. Окрем того ціла частина стиха до слова „*вернісаж*“ є моделована в мінорнім тоні а слово „*вернісаж*“ із „*різаним*“ і „*острым*“ „*Р*“ і кінцем – „*саж*“ нарушує цілу ефонію стиха.

В зборнику лем тяжко би сьме могли виділити погляд автора, з яким ся стрічаємо в стиху **Памфлетисти**, бо памфлет є літературно-публіцистичний жанр з актуальним значінням! І хочь не має певну ціну. Не знаємо, што то є „*інігон*“, автор вживать „*дябол*“ і „*дябел*“, в стиху **Хто любить – мусить вірити** стрічаємося з „*мертвым камінєм*“. Екзистує і „*жыве*“ каміня? Прирівняння в стиху **Щастя** (88) – „*чую ся як боцан на стрісі в ледовых коцках цукрю*“ оцінюємо як дость неясне і не одповідать жытовній реальності – боцаны на зиму одлітають од нас до теплых країв. Прирівняння беремо як дость імітоване і формальне. Не розуміємо і конштатації (xxx, 90): „*Блуджу без ціля бо маю ціль*.“ Не є то ані оксиморон, ані інша „логіка“. Не нашли ми в тім істім стиху ані даяку логіку в його частині: „*найти десь папороть*“ і засадити на гробах близьких, што „*цвине без вины* ...“ Чом праві папороті? Етнографічно то не обстоїть, бо наш русиньський простий народ то не звык робити. На гробах звык садити барвінок, але не папороть уж і проту, же они добрі знали, же папороть є ядовита рослина. А автор би мав знати, же папороть не цвине, розмножує ся лем спорами. Уведжены приклади беремо як самоцілі в семантичній і фонетичній змислі, што говорить о не барз дослідній авторській роботі над стихом. В зборнику ми нашли дость велє місць, де фігурує слово „*тіло*“, наприклад, „*твое тіло має подобу голубів*“ (23), „*што іщі треба про тіло і душу*?“ (33), „*і не Сагара де скоро тіла*“ (36), „*свеч-*

ка роз'яснить білы тіла" (113), „Літо на твоім тїлі про-
читаю" (119), „Місяць ... не видить твоє біле тіло" (136),
„може на тїлі твоім" (177) і т. п. То не є добре висвідчення
про поета, про його штїлістично-поетичні варіації і семан-
тичну багатість. Скушеність є така, же малоколи у до-
брого поета найдемо в єднім зборнику ходем два єднакы
образи, порівняння, метафори ці іншы умельцькы сред-
ства. Чудно аж грубо звучить і слово „скора" як характеріс-
тіка тіла женьського, але ани в контексті „скора" стромів
слово „скора" не повнить естетичну функцію. Так може пи-
сати біолог при характерістіці скоры стромів, але не поет.
В зборнику жадало ся высвітлити під ліній такы слова, як
„sostenuto" (таке слово не найдемо ани у великім словнику
чуждїх слов Іванової-Шалінгової), або музичны назвы як
„ноктурно" ці „рапсодія". Не каждый читатель мать знаня
з музичной виховы. А хто знать, што є тот „Клондайк" і де
він є? Певну часть стихів зборника *Мої незабудкы* мож
зачленити до жанрової групи (мікро) фейтону, бо там,
де споминать ся Снина, Остружниця або інше аналогічне
місто, є то уж конкретна wypowiedь, котра є призначна про
публіцистичны жанры лірики, а не про поезію в строгішій
вызнамі того слова.

З погляду композиції о стихах Ю. Харитуна можемо по-
вісти, же він часто выужыває астрофію, што значить, же
строфы не бере до увагы а стихи творить тематичныма
частями, што є призначне про рефлексивну і модерну лі-
ріку. Могли мы бы твердити, же його стихи припоминають
нам „поетичне Лего", котры, подобно як споминана скла-
дачка, складають ся з єднотливых мініатюрных думок,
котрым ся старать втиснути сполочну ідею. Негативно
на нас впливають і слова „мій", „мої", котры аж барз час-
то вжыває, точніше зловжыває. У визначных поетів з
таким підчаркованєм своєї умельцької продукції ся не
стрічає. Точніше, лем у Павла Орсага Гвездослава стрі-
тиме ся єден раз зо зборником *Мої незабудкы*. Поезія,
і хоць є то діло конкретного творивого поета, є то арте-
факт нераз аж універсального погляду на світ і є „маєтком"
вшитых читателїв. Бесконечным підкреслєванєм „мого"
може наконець вызвати у читателя аж чувство аверзії.

При моделюваню естетичного в стихах домінує денота-
ція, т. є. автор вжыває языковы єдиниці на пряме, пер-
вістне означіня конкретного яву при комунікації. Часто
вывжыває еліпсу – синтаксичну конструкторію, при котрій
выхаблять поєдны слова ці групу слов, чим хоче еконо-
мити слово, стручнїше wypowiedи ся, але і дати можливість
читателєви дотворєвати його текст і проглубити тым його
многозначність. Немало є і таких стихів, котры своєв
внуторнов організацій припоминають нам басні, што
чуєме як позитивный яв, бо в композиції стихів барз важну
роль грать якраз поінта. А дакотры стихи мы бы могли
назвати інсїтнов поезіов.

Остатній зборник характерізує Юрка Харитуна як чоло-
віка, поета і читателя, в котрім з призначнов єму ємностей
дотыку зо своїм минулым, але главно то платить о нос-
талгічнім дотыку з природов, зо своїм родным краєм,
понукає читателєви wypowiedь о своїм часі, wypowiedь
повну обчєковань і розчаровань, переливання сучасного
з минулым, бо лем з того, што было, што є за нами, міг
взникнути смуток, жаль, споминаня на минулость ... Стрі-
чаєме ся в нїм з ліричныма нотами, з рефлексивностей, але і
з тонким гумором, котрым хоче зменшыти напять і злобу,
котры vznikають міджі рєлным світом і ліричным субек-
том. В стихах Харитуна найдемо добрый кусочок слободы,

бо ліричне „я" wypowiedи много і могло читате-
ля пересвідчити, што го трапить і пронаслідуює.
Зборник береме як хронологію і далшу етапу його
жывота і оточіння, де ся народив, довгий час жив і те-
перь жыє. Його книжки глядають свого читателя, хочуть
нам повісти о интересных подїях, якы могли бы збогатити
і їх душевны пережываня. Але, як мы добрі знаєме, не все
ся їм то дарить – а може, окреме то платить про днешні
дні, бо ани нашы очі і серця не суть все поотворены.

ПОЗНАЧКЫ:

1 При цїтованю окремых текстів операли сьме ся на збірку стихів Юрка Харитуна *Мої незабудкы* (Пряшів: Сполок русиньскых писателїв Словеньска, 2013.)

2 Мотив є „скушеність поета в його значимости" (Дильтей). В тым змыслі мотив береме як основный, початочный і конкретный момент художньої творчости, є то сума ідей і чувств поета, котры глядають своє найвыразнїше художнє оформлєня. Сучасно „дікують" поетови і матеріал про поетичный твір, в котрім проявляє ся індивідуальный і народный дух. В широком змыслі того слова – мотив є основне психологічне або образне зерно, котре є основов каждого художнього твору.

3 Подробнїше о мотивах і художніх средствах в творчости Юрка Харитуна писали сьме в рецензії на його першый зборник поезії *Гуслі з явора*, з котрыма ся стрїчаєме і в *Моїх незабудках*.

4 Лірика і єї сімптомы. Є то літературна форма, котра выражає внуторный світ а є часто штїлізована у віршах. Она выражає впливы, емоції, думкы і позиції – выражає внуторный світ, який є споєный з фіктивним субектом (ліричным субектом), котрый є опаком свідомости жывого чоловіка, респ. конкретного чоловіка (автора). Таков експресив-
ных димєнзий одлишує ся од епіки і драмы, де панує часова каузальность. Лірика тоту каузальность максімально ослаблює, але про ліріку є важный принцип еквіваленції, вдяка котрому мож многостранно варіювати назву той істоті річі. Принцип еквіваленції розвиває передовшыткым вірш (рітмус і стофа), паралелізм, лейтмотив, рефрен, варіації, цікл, вжывають ся контрасты і градації і под. Про ліріку є домінуючий метафоричный принцип, в прозі домінує принцип діловых взаємных односин. Час в ліріці є лем теперішній, она ся визначає інтензітов і концентрацій, котра є (мала бы все быти) нова і неповторна. Основнов поставов в ліріці є „Я" і „Ты", чим інклїнує к музиці (гласкова інструментация, ритмічна організація, інтонація), але і к вїтварному уменю.

5 Стих – то є ліричний або ліроепічний художній текст, котрый визначає ся закінченю художнєв wypowiedїв автора за поміччю ліричного субекту. Його обсяг визначає ся ідейнов і естетичнов орьєнтацій, котра детермінує тему, композицію, звуково-матеріалну і візуально-графічну структуру і організацію стиха. З візуально-графічного погляду стих складаєть ся з віршів, котры мають сілабичну довжку, далше складаєть ся зо строф з певным чїслом віршів. Особитостєв візуальной і графічної стороны стиха суть його звуково-матеріалны елементы – метр і ритм, евфонія і рим, інтонація і темпо, синтаксис і павзы. А того вшитко є тісно звязане зо строфічнов організаційов стиха.

6 „Злой" поезії нїт, бо зла поезія не є поезіов. Але стрїчаєме ся з текста-
ми вшелиякой якості, а інакше то не є ани з реакцій на них. Каждый з нас може увести пару прикладів, котры бы нас розосміяли своєв наївїтов. Треба повісти, же поезія не є шпортова дисциплїна, ани часова ці територі-
ална річ, жебы ся дала зміряти. Але істый тіп хыб, зловжывків і вшелияких языковых лапсусів мы бы могли споманути дость. Я давнїше, в ері соціалізму, дочїтав ся і таке: „А днешь, кідь вітор воню ярнью приносить зо згни-
той шыбеніці, будуєме електрарню в своїй першій пятїрічнійці." Чоловіка мусять даякы силы збавити елементарной увагы, жебы написав дашто таке „мудре". Але лірика інтимна, любовна ці лютостна є барз зрнима і прото нїхто, хто мать здоровый розум, не сміє ся з нєй. Правда, такы темы дость часто притягують графоманів і інших принагодных тзв. поетів, котрых барз скоро одшмарить зо свого списку час.

В чім проявлять ся зла поезія: єднов амбіцій „поетів" є вызвати за каждую ціну обдыв читателя. А чим ся веє о то снажити, тым ся му менше дарить; многы поеты ся снажать высловити барз компліковано, абы закрыли свою некомпетентность, а притім малохто є смілый повісти, же „краль є голый", же така поезія є богапусте марнїня часу. Таку поезію пише помалы каждый, але нїхто єй не чїтає; зла поезія є писана на ефект, в котрій абсентує нефалшоване чутя. Поезія – то є „бісїда" в другім плані, злій поезії хыбить тот другый план, хыблять глубшы думкы; зла поезія є така, котрій хыбить метафора а предовшыткым образ; зла поезія ся не дасть чїтати; зла поезія визначає ся тым, же в нїй хыбує поезія; злу поезію характерізує пряме высловлєваня, невербалізують ся глубшы емоції, велє словами ся мало повість; такой поезії хыбить кумшт невыповіджености, інвенція, асоціативность. Она думками płytка, прямолїнійна, а к тому є написана і злым языком ...

Юрко Харитун: *Мої незабудки* (Вибрані стихи з найновшого зборника автора.)

Вышыванка

Не бою ся
лем маю страх
коли в долонях мамы
схована тварь
Непокій душу дусить
може сніє ся мені
збудити ся мушу
Сны-пуджакы
блудны голубы
сідають на груди
Вороблі на дворі
спустяють крик
усміхнута мати
на крижикы
вышивають рушник

Моя колиба

Мандрую світом
но хоць раз до рока
люблю пережити
в колибі під Бескидом
де видно зірочки
в ночі на небі
Може розсвітить ся моя
Ясною як факля
дотулити ся хочу
і вірю – не попалить ня

Мої стишкы

Колись мої стишкы
смутны як я
жалями повиты

Трясуть ся в них надії
як струны на гусях
коли чую
циганський жаль
перед колибов на рінєх
Люблю языкы поломінїв
танець чорноволосою
босоногою
циганочки-герлічкы
в траві
Потім мої стишкы
розболочены
еротичны
ласков повиты

З найновшой поезії Людмілы Шандаловой

Додж

Падать
Од рана
Додж дрібный, густый
Без перестаня
А в душі отупно, пусто
Хвіля плана така
Клёпкаты несподіваний
гость до облака
Стікають, ліють ся слезы по склі
Непокій вслашений в тайній молзі
Змывають
Думкы очіщають
Каждо капка
Утішує день
Не треба шатовати зась
Нашто, де?
Застав час ...

Рано

Россвивають ся
Лучік роздер чорну плахту
Пташок деська крылом махнув
Защебетав опатерні
Недалеко десь там в зерні
Вітор задує
Ой, співанку давну
Стром зашумів
Доніс ку мі ...
А птах ю сміло переспіває
То він ся так радує
Своїй слободі давно
Бо як є уж дано
Пушам рано неумыте
Облаком открытым

Воздухом ся чисто мыю
Малый пташок ня наісні
Зведе у покій ранішній
А я найду надію ...

Зима

Білый сон
Довге писмо
На папірю білим
написане
Піря біле з хмары
Высыпане
Тихо під перинов
З думков единов
Же треба оддыхнути
По роботі плодній
Сыпле, сыпле
Вночі, водне ...
Цукрём посыпаний край
Драгы, дома, стромы ...
Під тяжобов білою шапкы
до землі схылений
закрытый сивый день
нескорой осени
Свадьба з милым
Наберать силы
А молодіця в білім
Кідь Господь Бог дасть
Щастливо
Принесе новый живот.
Густый шлаєр з найкрасшой чіпкы
Спущений ...
Самы зірочки, квітки ...
Радость з білою ваты
Може моделовати

Снігуляка
Зима є і така.
Од Ісуса санкы під ялічков
Вымерзнуте лічко
На бережку вискаючі діти
Мороз пришов поздравити
Під ногами тріщить весело
Обышов село
За ногті зашов
Цомплі вісять із стріхы
Сусідовой і нашої
Як фірганг модерный
Перины небесны
Ці вишиткы ся подерли?
Скоро ся затмило
Подъме до хыж сміло
Дрывно в пецу
Давать теплу істоту
Як мама, кідь варить обід-пахоту
З комины спокійно втікають дым
Кадило покори в нім
Вітор завиває як вовци
В глибокім лісі
Ступляй в снігу глубокий іщі
Тяжко крачати
Лем сонце давають знати
Же є ту все, же ся не лучить
Хоць опатерно посылають лучі
Де-ту веце заблісне
Як ласка мамы
Аж сердце стисне.
Живот дарований маме
Не тратьме надію,
ай зиму перекаме

На незаплачіння ...

Поки і тоты найвекшы песімісты в остатніх місяцях зачали сліпо віровати, же на Україні ся вопрос Русинів даяк порушать, бо ту была „гаранція“ од закарпатського губернатора Ледида і народного депутата Бушка, же в слідуючім списованю людей собі Русины будуть годны признати свою народность і свій материнський язык, потім про них мусять быти найновшы інформації з Києва відром зимной воды выльятим на голову.

В тім числі собі можуть того ледове відро, котре пробудить і з того найглубшого сна, высмаковати і функціонарі Світової ради Русинів, котры на конгресі не чули потребу даяк шпещіально рішати вопрос Русинів на Україні, бо вшытко про них властно было вирішене. Тадь з Ледидом собі місяць дозаду подавали руки, і Бушко особно речнив на конгресі. Не пересвідчив їх ани аргумент, же порожня колонка, де собі жытель може записати народность яку хоче, не є визнанєм народа і не пересвідчило їх ани то, же ани Бушко, ани Ледида, не суть компетентны высловити ся к тому, як буде списованя проходити і який будуть мати вплив ёго результаты на українську легіслативу. Вшытко мало быти вирішене до кінця рока 2013 ...

Но подля найновшых інформацій – не буде. А не буде то вирішене ани на далшый рік. **Міністерство господарського розвою вышло з пропозицій, котров хотіло пересунути списованя насеління на рік 2016. І Кабінет міністрів тоту пропозицію одобрило.** З таким планом якбач ани Ледида, ани Бушко не раховали і є барз чудне, же їх о тім, як тых найкомпетентніших, міністерство не інформовало вчас. Тадь они были „головныма послами“ добрых новин про Русинів України. **Таку зраду предсі нихто не чекав ...** Прихыленці обидвох спомянутых репрезентантів державы мусять быти скламаны. На конгресі єдному з них докінця довго ляпкали. Зась ся потвердило, же обіцянкам України чоловік годен віровати може так, як і українській юстіції. Тоты, што на цілу ситуацію смотрили песімістично, можуть повісти, же мали правду. Але радість з такой правды не тішить. Бо ведно зо списованєм людей пересувать ся і вопрос рішаня проблему Русинів, котры суть доднесь чуждіма у властнім обыстю.

Самособов, Вікторови Януковічови списованя тыж не было потребне. Державу донедавна тримав „міцно“ у своїх руках а з ёго позиції было бы нерозумне робити списованя іщі перед президентськыма вольбами. Тадь результаты бы могли принести новы даны о народностных ґрупах, котры бы могли мати і новы жадости. **Зато аж 2016 рік** мать быть роком списованя людей на Україні, намісто минулого року, кідь мало быти списованя жытельства „великой і соборной“ України. То, же своєв політіков, коли є невалушний зробити того, што рекомендує Організація споєных народів і Европска унія, значить зро-

бити списованя раз за десять років – в році, котрый ся кінчить на число еден, **дрылять свою державу іщі глубше, як суть напр. Трінідад і Тобаґо, бо і тоты знали зробити списованя з другыма державами в році 2011, є вже якбач неважне.** Головно, же асоціачный договор вже лежав на ёго столі і тинта до пера, з яким бы го Україна рада підписала, была куплена. Але выслідок знаме вшыткы – Путін лем пострашив молодшого брата „бу-бу-бу...“ і асоціачный договор України з ЕУ розплынув ся як осіння молга. Думаю, же напоследы маніпуловав зо списованєм жытельства на Україні Сталін. Але тот був поважованый за диктатора.

Офіціалнов причінов посунути датуму списованя суть подля Києва фінанції. Тых на списованя не є доста. Лем недавно єм виїдів на єднім українськым сайті, же фірма „International Business“ понукать своїм клієнтам інтересны службы. За поплаток вам зроблять візы до Европы, але і таку Карту Поляка, або вам выбавлять обчанство Мадярьской републікы. Обчанство „лем“ за 5000 євр. Як при карті, так при обчанстві лем треба выголосити, же ся чуєте быти Поляком або Мадяром, же ваш материнський язык є польський або мадярьський, знати тот язык (ту вірю, же і кібы то не была правда, тых пару речінь, котры будете потребовати перед комісіов, вас за тоты пінязі научать), а потім уж світ про вас є отвореный. З потенціалной кількості клієнтів спомянутой фірмы, котры пожадають Карту Поляка або обчанство Мадярьска, так будеме може мати ходем часточны інформації о популації України. Будеме знати, кілько є там новых Поляків ці Мадярів. На тоты офіціалны, і цілковы але будеме мусити почекати. А може не до року 2016, але до року 2021, тадь хтось іщі може прийти з думков, же ний ся то вже зробить з іншыма державами в реґуларнім терміні. **Што є але інтересне, то є то, же быти Поляком або Мадяром є на Україні прости. Стачіть мати грошы і фірма ся о вшытко постарать. Документ о тім, же сьте Русиниом, документ, котрый вам навише гарантує даякы права, вам але нихто не зробить!** Хоць Русины бы за то дали вшытко. А так мусять дале чекати. Тішыти їх, якбач, може лем то, же быти Русиниом, є, і наперек вынаходливости українських компаній, просто на незаплачіння ...

Čym raznitsie pudlaška mova od ukrajinškoj?

Budučy etničnym biłorusom, urodžanym u Pudlašcum vojevôdstvi v Pôlsčy, vôn uže čut' ne 10 liêt zajmajetsie rozvitkom i pošêruvanom pišmovoju normy dyjalektu, na ktorom hovorat lude v joho rôdnym regijoni. U 2008 roci, razom zo svojim bratom Aleksandrom Maksimjukom, vôn stvoryv vebstorôtku Svoja.org (<http://svoja.org>), kob zaochvotiti zemlakôv do vžyvania pisanoho standartu rôdnoji movy, jakuju vôn nazvav pudlaškoju.

Jan Maksimjuk je autorom knihi pro biłoruskich peremiêščanych osobuv u Zachodniuj Nimeččymi posli Druhoji svitovoju vujny. Vôn tože perekladaže zachodnich autoruv na biłorusku (J. Joyce, W. Faulkner, P. Modiano) i pudlašku (T. Vesaas, A. Lindgren, H. von Doderer) movy, jak i biłoruskich autoruv na pôlsku movu (V. Bykau, U. Arlou, A. Razanau, I. Babkou). Joho ostatnioju knižnoju publikacijeju je „Словы ў гоным полі. Беларуская літаратура 1990-х у снах, успаминах і фотаздымках“ (Minšk, 2011) – zbôrnik esejuv po-biłoruski pro literaturu, movu, pamet' i kulturnu identyčnosť.

x x x

Siêty t ekst ja povinion byv napisati vže davno, kob ne tratiti zamnôho času na razny diskusiji z osobami, kotory raz-po-raz berutsie mene perekonuvati, što pudlaška mova – to prymityvny varyjant ukrajinškoj (to značyt, peryferyjny ukrajinški dyjalekt z archajičnymi dyftongami). Vony, jak praviło, podajut mniê pryklady fonetyčnych i morfologičnych pôznakov, kotory v odnôj i druhuj movi takije samy abo velmi bližki. I, jak praviło, vony ignorujut pôznaki, jakije v siêtych dvoch movach razny. Tomu ja ode zrobiv dla takich osobuv mały (nepovny) spis RAZNYCH fonologično-fonetyčnych i morfologičnych pôznakov pudlaškoj i ukrajinškoj movy (porumnanie ja zrobiv mižy **pišmovym** varyjantom pudlaškoj movy, kotory proponuje storônka Svoja.org, i ohulnopryniatym **literaturnym** varyjantom ukrajinškoj movy).

Osnôvna fonologična raznicia

1. U pudlaškej movi je 39 fonemuv (8 samozvukuv i 31 spuvzvuk), v ukrajinškej je 38 fonemuv (6 samozvukuv i 32 spuvzvuki). U pudlaškej movi je dvîê samozvukovy fonemy (dyftongičny), kotorych nema v ukrajinškej – <ê>, <ô> (*diêd*, *u pečê*, *kôt* – *dið*, *o nevi*, *kim*). V ukrajinškej movi je odna spuvzvukova fonema, ktoroji nema v pudlaškej – <r'> (*Pizdvo*, *piuutu*, *rybuï*, – *Ruzdvo*, *ryšyti*, *raby*).

Najvažniêjšy fonetyčny raznici

2. U pudlaškej movi nema zjavy ikavizmu (zmiêny davnioho *jať* i etymologičnych *e* i *o* v *i*) u pryzvučnej pozycji. U nepryzvučnej pozycji v pudlaškej movi ikavizm vystupaje velmi rêdko, bo vôn môčno obmežovujetsie nepryzvučnym *u* abo inšymi samozvukami (*e*, *o*). Pryklady na brak ikavizmu v pryzvučnej pozycji: *kôń* (*kin'*), *liês* (*lic*), *zôrka* (*zirka*), *u seliê* (*seli*), *u počê* (*o noči*). Pryklady na brak ikavizmu v nepryzvučnych pozycijach: *kâteń* (*kamin'*), *pudnesti* (*pidnecnu*), *nučliêh* (*nichliz*), *kunéc* (*kinecy*), *odklasti* (*eidklastu*). Pryklady na vystupanie rêdkoho ikavizmu v nepryzvučnych pozycji-

jach: *pisók* (*nicok*), *bilíti* (*bilutu*), *svitíti* (*svimutu*).

3. Etymologične *i* v ukrajinškej movi zatverdiêto, u pudlaškej – niê: *biti* (*bumu*), *vidny* (*vidnuj*), *hinuti* (*gynuti*), *divo* (*divo*), *zima* (*zima*), *kiška* (*kuška*), *lichy* (*luhyj*), *licie* (*luce*), *miska* (*mucka*), *niz* (*nuz*), *pisar* (*nucap*), *siła* (*cula*), *ticho* (*mucho*).

4. Zvuki [ž], [dž], [š], [č] u pudlaškej movi, tak jak i [r], tverdy **vo vsiêch pozycijach**. V ukrajinškej movi siêty zvuki vymovlajutsie mjahko pered [i]: *žinka*, *noži*, *parandži*, *šicť*, *товариші*, *чiткui*, *очи*. Mjahki zvuk [r'], kotory v ukrajinškej movi reprezentuje osôbnu fonemu <r'>, vystupaje ne tôlko pered [i], ale i pered [a], [u], [o] (*zoria*, *porjadok*, *grykati*, *varju*, *tr'jox*).

5. U pudlaškej movi nema podovženia zvukuv [l], [n], [t], [d], [s], [z], [š], [ž], [č], kotore vystupaje v ukrajinškej: *vesiľľa* (*vesiľle*), *хотiňňa* (*chotiênie*), *бруття* (*brytie*), *груддю* (*hru-dieju*), *Полисся* (*Poliêsia*), *мазю* (*mazieju*), *Пiдлiшшя* (*Pudlaše*), *Запорiжжя* (*Zaporože*), *зарiччя* (*zarêče*).

6. U pudlaškej movi vsiê zvunkije spuvzvuki stračujut zvônkost' pered hluchimi spuvzvukami abo v kuncie slova. V ukrajinškej movi zvunkije spuvzvuki [b], [d], [z], [dz], [ž], [dž], [h], [g] pered hluchimi spuvzvukami abo v kuncie slova vymovlajutsie zvônko.

7. Zvuk [g] vystupaje v pudlaškej movi značno častiêj, čym v ukrajinškej (praktyčno vo vsiêch slovach, pozycijach z grečkoj abo łacinskoj movy, u pudlaškej movi zachovujetsie oryginalny zvuk [g], pudčas koli v ukrajinškej vôn zminiajetsie v [h]).

Najvažniêjšy morfologičny raznici

8. U pudlaškej movi prymiêtniki mužčynského rodu kunčajutsie na *-i* abo *-y* (*mały*, *biêty*, *dorohi*, *dôvhi*). V ukrajinškej movi prymiêtniki mužčynského rodu kunčajutsie na *-iŭ* abo *-uŭ* (*syniŭ*, *novuŭ*). U pudlaškej movi prymiêtniki ženského i serednioho rodu majut abo korotki nepryzvučny kunčatki *-a* (*-ia*) i *-e* (*-ie*), abo dovi pryzvučny kunčatki *-ája* i *-ôje* (*biêľa*, *dávnia*, *čôrne*, *vysokie*, *małája*, *chudôje*). V ukrajinškej movi vsiê kunčatki prymiêtnikov ženského i serednioho rodu korotki, nezaležno od miêstia pryzvuku (*biľui*, *biľa*, *biľe*,

малій, малá, малé).

9. Kunčatok zvorôtnoho dijestova v pudlaškuji movi maje formu *-sie* (*mytisie, ženitisie*), v ukrajínskuji movi – *-ся* (*мисся, брмисся*).

10. Dijestovy v minulúm časi mnôžnoji ličby v pudlaškuji movi majut kunčatok *-li* (*pisali, chodili*), v ukrajínskuji movi kunčatok *-ли* (*писали, ходили*).

11. Aktivny dijeprymiêtniki v pudlaškuji movi majut kunčatki *-uščy, -iuščy, -aščy, -iaščy* (*rostuščy, smerdiuščy, mov-čaščy, chodiaščy*), v ukrajínskuji movi kunčatki *-учий, -ючий,*

-ачий, -ячий (*несучий, оновлюючий, дрижа-чий, куплячий*).

12. U pudlaškuji movi zachovałasie jak žyvaja zja-va tak zvana parnaja ličba imiênnikov (dualis), ktoroji nema v ukrajínskuji movi. Pryklady: *dviê pjadiê, try seliê, dviê koliêni, štyry sestrê*.

13. U pudlaškuji movi oddijestôvny imiênniki majut kunčatki *-nie* або *-tie* (*chodiênie, poľotie*), v ukrajínskuji movi – kunčatki *-ння, -ття* (*страчення, бмття*).

(Опубліковане у підляскім языку.)

Інж. Мілан СЕМАНЧІК, Тренчін

Свята літургія

Латинізація русинського жытельства продовжує дале, і хочь сьме свідками ініціатив русинських організацій і активістів на ей спертя. Може найвеце то болить і найвеце то чути в переході зо старославянського на словацькый богослужебный язык в грекокатолицькій або православній службі Божій. У тій звязи ем дістав дакілько і-мейлів, з котрых дакотры часто цітую і пробую на них дати одповідь.

А) «... в селі ... была заведжена словацька православна літургія і шовгрыня собі повыхвалёвала, же як є то добрі, бо вже конечно вшыткому розумить, бо мы в ... маме по старославянськы і многым співом не розумлю ...»

Шовгрыня одосылателя і-мейлу є єднов з многих наших русинських жен, котры не вытримали латинізачну пропаганду (у формі словакізації) злучену зо вшыткыма нам знамыма кривдами (нечудо, ниhto їм не поміг), і так їх наостатку ламлять єдну по другій, село за селом. Ту мож відіти, же як наши русинськы організації, їх воджатаї, так і грекокатолицька церьков, а в меншій мірі православна церьков (бо обидві суть словацькы церькви), значіть вшыткы, котры ся голосять к одказу св. братів Кіріла і Мефодія і мали бы мати інтерес о ёго обгаёбу, утримання і розвиток, собі з різних прічін тоту задачу не повнять. Признайме собі, є то робота навывше (знам латиніку – є робота навывше учіти ся кіріліку, не маме молитвенник в кіріліці – є навывше написати петіцію на єпископский уряд, не учать наши діти кіріліку – є навывше написати петіцію на міністерство школства ...). Бой за святу старославянську літургію є так як бой за кіріліку частёв нашого боя за прожыття Русинів, за прожыття одказу св. братів Кіріла і Мефодія. Не мали бы сьме ся піддавати латинізачній пропаганді. Треба ся знати обранёвати ся, треба знати вжывати проти латинізачным аргументам наши кіріломефодьскы або русинськы аргументы. Треба знати обранёвати СВОЄ. Не довольме ганити НАШЕ. Попробую сформуловати дакілько наших аргументів:

• Покля має быти веджена серьёзна діскузія, треба собі одповісти на вопрос: Є віра діло розуму, або сердця? Покля знам, та кідь не вшыткы, то векшына одборників і вірників одповідать, же віра є ділом

сердца. І я то так чую. Зато є барз важна умелецька – естетічна вартость св. літургії (Службы Божой), жебы віра – любов Божа проникла к сердцю каждого вірника, який бере участь на ній.

• Кідь бы то так не было, стачіло бы собі перечітати або лем одрапкати тексты св. літургії. На приближне порівняня мож увести (про тых, што дас раз были на опері або ходем собі выслушали даколи поєдну оперну арію), же на повный естетічний зажыток їм не треба было переклад (віділи, што ся діє на сцені і сердцем прочувствовали ціле діяня). Аналогічно нашій молоджаві на повне прочувствования англосаськых гітів таксамо не треба переклад, тадь часто є то і так, же і з одборного перекладу не є ясний змысел співанкы. Мені (а думам собі, же і векшыні вірників) заваджать, кідь при св. літургії бы ем ся мав задумовати над змыслом тексту. Ани наши молоды ся не задумують при модерных співанках над змыслом текстів, але слухають музику, рітм, мелодію, щіроість співу, а очіма ціле аранжма (декорації, рух, світловы ефекты, ...)

• І того, кого досправды інтересує переклад (основа ці дословный одборный переклад), тот собі сам перетлумачіть (і научіть ся і тоты словка, што не знає), або собі найде одповідный переклад в русинськім ці словацькім языку. К тому не треба одправляти Службу Божу на кодифікованім русинськім ці словацькім языку (мінити богослужебный язык).

• Не треба забывати ани на якості СВОГО обряду:

1. Наши предкы дістали Євангелія прямо з Візантії – принесли нам їх св. братя Кіріл і Мефодій. Так сьме набыли св. літургію на найвысшій уровни – ведно з режіов, декораціями і рясами. Уровень обряду свідчіть о силі і богатстві ёго сотворителя, т. є. Візантії.

2. Мы як єдиный народ сьме набыли

переклад Євангелій до свого літературного языка прямо з грецького, а то од св. Кіріла. Вынятковость естетичного выслідку того діла є в тім, же переклад св. літургії був реалізований у повній згоді з прозодічними правилами грецького оригіналу, як і то, же при ей перекладі ся успішно споїв дар співучости нашого народа з даром компонованя св. Кіріла. Може найкрасша є в формі «Карпатського простопінія» [1].

3. Окрем кіріліки є старославянський обряд, може, єдине наше споїня з остатніма выходославянськими народами.

• Уровень обряду, самособов, залежить і од священника і вірників. А покля уровень старославянського обряду была слаба, то мож порозуміти шовгрыню одосылателя мейлу, же ей потім залежить вже лем на зрозумілості обряду.

Б) «... Як бы сьме ся мали знати співати Парастас і Панахиду, і Чин погребный на погробі по русиньскы, то бы нас то требало перше навчити, бо мелодія, котру вжывае на старославянський Парастас, на русиньський текст не пасує. І „Отче наш“ ся треба навчити і т. д. ... І взяти ся зато бы мав священник, а не лаїк. Священник має повісти, котрый звук і як треба натягнути або скоротити в співі. Як ся не научіме співати літургічны співы по русиньскы, то за короткий час нас дахто научіть їх співати по словацькы ...»

Священник нам то не повість. То бы нам міг повісти компетентно лем св. Кіріл. Но тот бы ся вас істо опросив: чом хочете перекладати зо старого русиньского языка до нового (кодифікованого) русиньского языка? А іщі, думам собі – „другый св. Кіріл“ ся лем так скоро не народить. Некомпетентно нам може дахто повість як «співати літургічны співы» або собі самы придумате як їх співати. Але все тот „переклад“ буде лем пашквіл. Но може вас тішыти, же то будуть знати лем одборники або стары вірники, котры собі іщі будуть памятати старославянський обряд. Тоты може повідять дакому і правду. Так як мені в моім роднім селі моя тета згорбена скоро по саму землю од роботи і тяжкого жытя, по переході вірників на словенчину повіла: «То вже є ніч». Значіть, або зістанете при старославянським обряді, або наступите путь запроданця князя Святополка, і стануть ся з вас латиници. То єсть, кідь оцінюю у вас ситуацію подля того, што пишете, так векшына в селі вашой шовгрыні, може, є нападнута отровов бискупа Віхінга. Дакотры з тых, што мі написали, так мі написали по русиньскы – латиніков. Так є то в пракці, же суть за русиньску бісїду писану латиніков, т. є., якбач, были і суть за русиньску бісїду в меджах словацького языка. Вера, кідь бы ся як богослужебный язык завів кодифікований русиньський язык, так ся бою, же бы вам то не старчіло. Думам, же вже ани тому бы сьте не розуміли. Выходить так, же скоріше ці пізніше бы сьте і так перешли на словенський. Наша захра-

на не є в тім, все ся приспособлєвати ставу латинізації-словакізації. Тадь знате, як розвой ішов і як іде – самоперше церковный російський язык, потім український, теперь кодифікований русиньський язык, пак русиньска бісїда як діалект в меджах словацького языка, а потім словацький язык, а на-конець англійський язык. **Мы бы мали розвинути русиньске школство, учіти діти кодифікований русиньський язык. А од дітей ний бы ся учіли кодифіковану русиньску бісїду і родічі.** А то так, як ся учать од своїх дітей в теперішнім часі – англійський язык.

• Треба ся бранити проти продуманой латинізації. В тій звязи мож спомнянути:

– зрушіня навчаня російского языка на школах і наша, мож повісти, нияка реакція на тот факт;
– друкованя молитвеників по латиньскы, і наша, мож повісти, нияка реакція на тот факт.

Сам єм був веце раз свідком ситуації, кідь вірници собі хотіли купити молитвеникы друкованы на кіріліці в склепі „Петра“ в Пряшові, бо, як повідали, тоты, што мають, суть вже зніщены. Но все, самособов, дістали негатівну одповідь. Мій погляд на тот вопрос такий: св. літургія – в старославянським = в нашім старім русиньським языку, а проповідь в сучаснім кодифікованім русиньським языку.

В) Любило ся мі, кідь єм собі в єднім і-мейлі прочітав як отець повів сынови: «... Але ний ся научать! – так єм му одповів». Треба але повісти, же молоды суть такы, яких сьме їх виховали. Тым хочу повісти, же за минувших двадцять років сьме з різних причін заспали – не дозволили сьме, не дали сьме, не передали сьме одказ св. братів Кіріла і Мефодія нашим дітєм. А тото треба направили.

Г) Не мож крітізовати атеїстів. І міджі Русинами суть атеїсты. Не мож брати на зуби лем священників, же ніч не роблять. Мали бы сьме робити єдотно – вшыткы, котры хотять сохранили одказ св. братів Кіріла і Мефодія. Я віджу хыбу в тім, же до того часу не сьме єдотны. Я згоден з тым, же треба мати не-лем світських, але і церковных учітелїв. А часу вже не маме...

Позначка:

[1] „Карпатське простопініє“ є унікатна форма вокальной літургічної музыки в Карпатській Русин ...» посмочь: http://www.rusynacademy.sk/rusynski/rusyn_muzika.html#%D0%9A%D0%B0%D1%80...

(Опубліковано в суботу 3. 8. 2013 р. посмочь: <http://www.holosy.sk/m%D1%96lan-semanch%D1%96k-9>)

8. august 2013 - 20:05 послав Мілан СЕМАНЧІК:

Пане „mato“, дякую вам за вашу реакцію. Одповідам вам слідуюче:

а) вашов крітічнов реакціов сьте стали на позицію одборників. Бізовно мате наштудованы „основны матеріалы“, котрых наштудованя мі рекомендуєте. Не увели сьте але літературу, жрідла, де бы єм мав наштудувати вами презентоване розуміння тых

понять. І хочь вживате плурал і критізуєте ня, же пишу блуды, конкретно сьте написали лем єдиный (подля вас) неправильный термін: «старославянському службу Богу», причім за правильный термін сьте увели: «церковнославянські службы божы в церковнославянськым языку». Мое розуміння даного проблему, окремі іншого, єм черпав з: «Вікіпедії слободной енциклопедії», посмотрь на інтернеті: http://sk.wikipedia.org/wiki/Cirkevn%C3%A1_slovan%C4%8Dina, де ся о тім пише тото: «Церковнославянський є язык (комплекс языків), котрый ся розвив із старославянського в 11. сторочу. Доднесь ся вживать як літургічний язык православної і греко-католицької церкви. „Церковна славянчина“ было в минулости означіня про то, што днесь означуєме як старославянчина ... »;

б) прошу ся вас як одборників, у котрій статі або при писаню котрой публікації сьте схосновали свої одборны знання на захрану старославянської = церковнославянської Службы Божой? Де вашы одборны знання, висока якість ваших статей світить і є на хосен русинському народу? Покля сьте так не вчинили, то вас к тому вызывам;

в) то же ся скривате за псевдонім „mato“, тыж о чі-месь свідчіть.

14. август 2013 – 20:26 послав Мілан СЕМАН-ЧІК:

I. Пане „mato“, дякую вам за вашу реакцію. Нажаль, мі потвердила правило, же кідь хыбують аргументы і воля признати аргументы опонента, одбоchuє ся од темы і переходить ся к особным атакам;

а) я все пишу свої выступы по русинськы і по словацькы. При вкладаню одповіді на вашу реакцію єм забыв, же тота можность є лем про вкладаня статі. Прощу перебачіти, же вам з той причіны vznikли проблемы;

II. Іщі дакілько позначок к вашим поглядам на предмет діскузії:

а) міджі терміном „staroslovenčina“ і „staroslovančina“ не є што до змісту слов ниякого розділу. Суть то синонімы, посмотрь: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Starosloven%C4%8Dina>;

б) часове діління, яке вживате: самоперше старославянчина писана подля вас глаголіков 200 років, потім церковна славянчина писана подля вас кіріліков 900 років, не мать нияку підтвержуючу аналізу. У старославянськым языку были фактично сучасно хоснованы обидві писма: глаголіка і кіріліця. Свідчать о тім найстаршы сохранны писемны памятки з X. і XI. стороча, де належить 13 писемных памяток написаных глаголіков і 10 написаных кіріліков. Наперек тому о глаголіці як першій свідчать головнo палімпсеты, т. є. писемны памятки, де першый старославянський текст написаний на пергамені глаголіков був вымазаний і був заміненый старославянськым текстом написаным кіріліков, посмотрь: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%...>

BB%...

„Лекции по старославянскому языку, Любков В. Матвеева-Исаева, Ленинград: Учпедгиз, 1958, с. 19.

* старославянський язык був од свого початку хоснований як літургічний язык. Быв, значіть, од свого першопочатку церковнославянськым языком. Першый раз був хоснований як літургічний язык на Великій Моравії. Папа римський Адріан (Гадріан) II. в половині року 869 у своїм окружнім посланю: «Gloria in excelsis Deo – Слава во вышніх Богу» одобрил старославянчину як літургічний язык Славян;

Самособов, і старославянчина ся почас свого бытя розвивала. В порівнаню з первістнов старославянчинов была спрощена ей граматика і высьловность (выпали носовкы і редукованы гласны), но все то была і є старославянчина = церковнославянський язык;

в) «Чом мішате церковнославянські молитвеникы в латиніці і азбуці (хочь тоты стародавны молитвеникы не были писаны азбуков, но церковнославянськыма буквами)».

Жебы сьме собі розуміли – мусиме собі уяснити факты. Тоты буквы, котры вы называте азбуков, называв Александер Духновіч у своїй «Сокращенной грамматике письменного русского языка» буквами гражданско-руськыма. І тоты, што вы называте церковнославянськыма буквами, называв «буквы церковныя». Не мате правду, же нашы молитвеникы были написаны лем церковнославянськыма буквами (кіріліцѣв). Покля схосную вашу термінологію, то были написаны як азбуков, так і церковнославянськыма буквами (кіріліцѣв). Конкретно я мам по моїх старых родічах „МОЛИТВЕННИК для греко-католицького РУСЬКОГО НАРОДА уложив: о. П. КОТОВИЧ, ЧСВВ. УЖГОРОД: Выдавництво Чина Св. Василия Великого, 1937“, де звычайный текст: короткий катехизм, роздумованя (увагы), церковны співанкы, переважна часть молитв і церковный календарь суть написаны буквами гражданско-руськыма (азбуков). Часть молитв і Служба Божя (св. літургія) суть написаны буквами церковныма (кіріліцѣв). Не знам чом вам мішате термін азбука. Тот термін звычайно хоснує в своїх учебниках і Александер В. Духновіч на буквы церковны (кіріліцю);

г) Мате правду, же єдна зо заслуг наших віровістців св. братів Кіріла і Мефодія было снажіння добити ся права молити ся своєв бісідов ... Знаме але, же тото право Рим не признавав, кідь то было про сохрانیня візантсько-славянської культури наших предків актуалне. Рим го зачав узнавати аж потім, кідь ся му своїм діянєм подарило доводо ізоловати западославянські а може і дакотры выходославянські народы од нашой выходной – славяновізантської христіанської жрідлової духовности і

культури. І кідь ся му вдало їх трансформувати на сателітны народы западної – римської духовности і культури. Офіційно ся того право зачало признавати аж по році 1965, т. є. по II. Ватиканськїм концілі, кідь офіційно стратив силу принцип (першорядности латинського обряду – *praestantia ritus latini*) і по приятю, выголошіню церковного права про грекокатоліків – „Кодексу Канонів Восточных Церквей“ (ССЕО) в року 1990 папом римським Яном Павлом II. [посмотрь статью К: Идеї на рішання сітуації в русиньскім русї на Словакїї 2: <http://www.holosy.sk/ad-namety-na-riesenie-situacie-v-rusinskom-hnuti-na...> і статью: Програмовы тезы розвитку русиньского народа (Пропозиції) посмотрь: <http://www.holosy.sk/m%D1%96lan-semanch%D1%96k-5>]

В сучасности ся того право Заходом зловжывать (платить двоякий метер) і преферує ся того право лем тогды, кідь то є на благо латинізації і проти кіріломефодьской традиції. Зато думам собі, не треба на

вшытко налетіти. Треба ся задумати над тым, што зашмарюєме, чого ся вздаваме, што нам то принесе, што стратиме, чом нам по такім довгїм часї зразу так запалено припоминають того право, котре нам веце як тісяч років заказовали.

Г) *«Не мате правду, же окрема кіріліці є обряд може наше єдине сполїня з выходнославянськыма народами – а де є наша культура? Звыкы? Лінгвістичны аспекты?...»*

Думам, же собі не усвідомуєме, як радикально ся наша (славянська) культура латинізувала в порівнянню з російсков. Мій погляд на тот вопрос собі можете прочітати в статі: [«К: Прислаба ідентичность», посмотрь: <http://www.holosy.sk/m%D1%96lan-semanch%D1%96k-7>]

Тверджіня во ваших реакціях ня не пересвідчили. Читателі ний собі порівняють вашы і мої погляды, так і аргументы на підпору ваших і моїх думок. Ний собі поширять свій погляд на предмет діскузії і створять собі так свій нагляд.

Інштїтут русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові
вас позывають на

STUDIUM CARPATO-RUTHENORUM 2014

пятий річник Міджінародной літнїей школы русиньского языка і культуры
15. 06 – 05. 07. 2014

Курзы русиньского языка, історії і етнографії карпатських Русинів ведуть в англїйскім і русиньскім языку

ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД. (Пряшівска універзіта)
Мгр. Марек Гай (екстерный сполупрацовник ІРЯК ПУ)
Проф. Др. Павел Роберт Магочій (Тороньска універзіта)
Мгр. Валерій Падык, к. н. (Выскупный центр карпатістики, Ужгород)
Асоц. проф. Др. Патріція А. Крафчік (Евыргрїньска штатна універзіта)
Проф. ПгДр. Микола Мушинка, др. н. (екстерный сполупрацовник ІРЯК ПУ)

www.unipo.sk/pracoviska/urjk/1/LS5
www.c-rs.org

АЛЕКСАНДРЪ В. ЛУХОВИЧЪ
УЧЕНИКЪ КАРПАТСКОГО НАРОДА

КУЛЬТУРНО-ХРИСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС выдавать **Русин і Народны новинкы** (6х гоґне, ІСО: 17079748). Реалізоване з фінанчнов помочов Уряду влады СР – програм Култура народностных меншын 2014. Предплатне 10 евр. Адреса редакції: **Rusín, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR.** Телефон: **0917 171 912.** Шефредактор: **Мгр. Александер Зозуляк,** редакторка: **ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД.,** языкова редакторка: **доц. ПгДр. Анна Плїшкова, ПгД.** Регістрацны чїсла: **ISSN 1339-5483, EV 328/08, МІЧ 49 589.** Адреса на интернеті: **www.rusynacademy.sk,** e-mail: **rusyn@stonline.sk.** Выдане в апрілю 2014 р.

• Часть учнів вечурній школы русиньского літературного языка на Основній школі з Матерьсков школов у Шарішкім Щавнику, окр. Свідник, взаді з їх учітельков Мгр. М. Сакаровов (зліва) і главнов організаторков проекту Вечурніх школ русиньского літературного языка про діти і дорослых і штатутарьков ОЗ Колыска-Kolíska ПгДр. Л. Кралёвов, ПгД.

• Погляд на учнів вечурній школы русиньского літературного языка на ОШ у Свіднику на ул. Коменського, які радо ся зачали учіти материньскый язык із прекрасных русиньских букварів, які тримлять у руках.

• Про студентів 4. річника Міжнародної літньої школи русинського язика і культури минулого року були окремі навчання приправлені многы супроводны акції. Єдною з найвідраденішых была нашія русинського села Курів, окр. Бардеєв. В Дюмі культуры члены фольклорного колективу Курівчан представили традичну курівську свадьбу, в котрій міджі найкрасшыма была часть чігачня молодой. Того року Курівчане про участників проекту Studium Sapientiae-Ruthenorum 2014 рихтують Пастырське Русалы.

Фотки: А. Глішкова.